

ἅγιος
ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ Θ', ΤΕΥΧΟΣ Β'

Ἐκδότης - Ἰδιοκτῆτης:

Ἱερά Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ.: 00357-22527000

Fax: 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Διευθυντῆς Σύνταξης:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου, Ἐπίκουρος Καθηγητῆς,

Πανεπιστήμιο Sulkhan-Saba Orbeliani, Τιφλίδα

Ἐπιμέλεια - Διορθώσεις δοκιμίων:

Ματθαῖος Ματθαίου, Φιλολόγος

ISSN: 2301-2536

Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ποὺ ἐκφράζουν.

ἅγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ Θ' | ΤΕΥΧΟΣ Β'

(ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021)

Ἄντι Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ Ἅγιος Σπυρίδων δημοσιεύει ἕξι ἄρθρα ποικίλης θεματικῆς. Στὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν ὁ ἀναπληρωτῆς καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος σχολιάζει τὴ νεοσχολαστικὴ ἐκδοχὴ τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας· στὸ παρὸν ἕκτο μέρος τοῦ ἄρθρου του ἀναφέρεται στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἀμέσως μετὰ ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Θεοτόκου Καλλίπετρας στὴ Σκῆτη Βεροίας, ἀρχιμ. Παλαμᾶς, στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἄρθρου του, κάνει εἰδικὴ ἀναφορὰ στοὺς ἀσκητὲς τῆς κοιλάδας τοῦ Ἀλιάκμονα. Στὸ τρίτο ἄρθρο ὁ φιλόλογος Ματθαῖος Ματθαίου ἀναλύει τὴν ἀφηγηματικὴ δομὴ τῆς συλλογῆς τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τοῦ Πέρση. Στὴ συνέχεια ὁ Πέτρος Παναγιωτόπουλος, ἐπίκουρος καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, ἀναφέρεται στὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἦθος τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ἀκολούθως ὁ Γεώργιος Στούκης παρουσιάζει καὶ ἀναλύει τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἄρθρο τῆς Ἀγγελικῆς Χατζηϊωάννου, τὸ ὁποῖο κάνει λόγο γιὰ τὸ ποῖον τοῦ ἀστέρα τῆς Βηθλεέμ.

Ὁ ἐπιμελητῆς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀντὶ Προλόγου	3
Βασιλείου Γεωργόπουλου (πρωτ.), Ἡ περὶ τῶν μυστηρίων δογματικῆ διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας [Τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας] (στ' μέρος)	5
Παλαμᾶ Κυριλλίδη (ἀρχιμ.), Σκῆτη Βεροίας. Ἡ κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονα στὴν περιοχὴ Βεροίας τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν πληθῶρα τῶν ὁσίων ἀσκητῶν (α' μέρος)	19
Ματθαίου Ματθαίου, Ἡ ἀφηγηματικὴ δομὴ τῆς συλλογῆς τῶν θαυμάτων τοῦ ἀγίου Ἀναστασίου τοῦ Πέρση	29
Πέτρου Παναγιωτόπουλου, Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ κατὰ Χριστὸν φιλόσοφος	49
Γεώργιου Στούκη, Ἁγιολατρευτικὰ Δεκεμβρίου	59
Ἀγγελικῆς Χατζηγιάννου, Ὁ ἀστέρων τῆς Βηθλεέμ	74

Ἡ περὶ τῶν μυστηρίων δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας [Ἡ νεοσκολαστικὴ τους ἐκδοχή]

Πρωτ. Βασίλειου Γεωργόπουλου
Ἀναπληρωτῆ καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

(στ' μέρος)

Τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας

[B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 691-757. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 187-376. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 445-494. Th. Spáčil, "Eucharistie", *LThK* 3 (1931), 820-830].

Α'

Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς μυστήριον

Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας θεωρεῖται τὸ ἐξοχώτερο ὅλων τῶν μυστηρίων, ὑπερέχει τῶν ἄλλων μυστηρίων¹ γιατί χορηγεῖ ὄχι τὴ θεία χάρη, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν χορηγὸ καὶ δοτῆρα πασῶν τῶν χαρίτων, τὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, προϋποθέτει τὴ λήψη τῶν μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος καὶ ἔχει διπλὴ διάσταση, καθὼς εἶναι ταυτοχρόνως μυστήριον ἀλλὰ καὶ ἀναίμακτος θυσία.

1. Θωμᾶ Ἀκινάτη, *S.Th.* III, 65, 3.

1. Ἡ Ἁγία Εὐχαριστία ὡς μυστήριο

1.1. Ὅρισμός

Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριο, στὸ ὁποῖο ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου βρίσκεται πραγματικῶς, ἀληθῶς καὶ οὐσιωδῶς τὸ σῶμα, τὸ αἷμα, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ θεότητα τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄζυμου ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, παράγει τὴν ἁγιαστικὴ χάρη, καὶ ἐπιπροσθέτως, ἐνῶ τὰ ἄλλα μυστήρια ὑφίστανται μόνο ὅταν τελοῦνται, ἡ Ἁγία Εὐχαριστία παραμένει διαρκὲς μυστήριο, οἱ πτυχές του περιγράφονται μὲ μιὰ ποικιλία ὀνομάτων², γιατί ὁ Χριστὸς εἶναι παρὼν στὰ καθαγιασθέντα εἶδη ὄχι μόνο κατὰ τὴ θεία κοινωνία, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτή.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου σχετικά μὲ αὐτὴ τὴν παράμετρο εἶναι ἐξαιρετικὰ σαφής, ὅτι στὸ ἐν λόγω μυστήριο: «περιλαμβάνεται ἀληθῶς, πραγματικῶς καὶ οὐσιωδῶς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ θεότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως ὁλόκληρος ὁ Ἰησοῦς»³.

Ὁ ὅρισμός αὐτὸς ἀποκλείει μιὰ σειρά προσεγγίσεων τοῦ μυστηρίου ποὺ προήλθαν ἀπὸ τὸν χῶρο τοῦ Προτεσταντισμοῦ⁴. Τὸ «ἀληθῶς» (vere), ἀποκλείει κάθε συμβολικὴ ἢ

2. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ: «*dominica coena, panis mysticus, panis Christi, panis Angelorum, sacramentum altaris, missa, collecta, sacrificium missa, sacramentum corporis et sanguinis Christi, venerabile sacramentum*». Βλ. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σ. 692.

3. Sess. XIII, Cap. 1. καὶ Can. 1. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1636, 1651.

4. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 695-697. Πρωτ. Β. Γεωργόπουλου, «Τέσσερις προτεσταντικὲς ἐκδοχὲς τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας», *ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ* 69, 2 (2020), 44-45, 69, 3 (2020), 40-41.

τυπικὴ θεώρησή του, τὸ «πραγματικῶς» (realiter) τὸ εἶναι ἔτσι γιατί ἔτσι τὸ φαντάζεται κάποιος ἢ θέλει νὰ νομίζει, καὶ τὸ «οὐσιωδῶς» (substantialiter) ἀποκλείει κάθε θεωρία περὶ παρουσίας μόνο τῆς θείας δύναμης στὸ ἱερὸ μυστήριον⁵.

2. Τὰ ὁρατὰ μέσα τοῦ μυστηρίου⁶

2.1. Ἡ ὕλη

Θεωρεῖται ὁ ἄζυμος ἄρτος ἀπὸ σῖτο (ἀνεκτὴ καὶ ἡ χρῆση τοῦ ἔνζυμου) καὶ ὁ φυσικὸς οἶνος ἀμπέλου, ἀσχέτως χρώματος, στὸν ὁποῖο, κατὰ τὴ θεία λειτουργία προστίθεται λίγο νερό. Ἡ ἐγκυρότητα τοῦ μυστηρίου δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ χρῆση καὶ ἔνζυμου ἄρτου.

2.2. Ὁ τύπος

Εἶναι οἱ ἰδρυτικοὶ λόγοι συστάσεως τοῦ μυστηρίου ὅπως ἐκφω- νήθησαν ἀπὸ τὸν Κύριο: «Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου» καὶ «τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου». Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ καθαγιασμὸς τῶν εὐχαριστιακῶν δώρων γίνεται, κατὰ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ διδασκαλία, μὲ τὴν ἐκφώνηση ἀπὸ τὸν ἱερέα τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ μυστηρίου.

3. Μετουσίωση. Ὁ τρόπος τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στὸ μυστήριον

Τὸν τρόπο παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στὸ μυστήριον τὸν καθορίζει μὲ ἀκρίβεια ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου ἀναφέροντας

5. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σ. 698.

6. Θωμᾶ Ἀκινάτη, *S.Th.* III, 74 & 78. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 277-284.

ὅτι: «γίνεται μὲ τὴ μεταβολὴ ὁλόκληρης τῆς οὐσίας τοῦ ἄρτου σὲ σῶμα καὶ ὁλόκληρης τῆς οὐσίας τοῦ οἴνου σὲ αἷμα. Ἄπὸ τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο παραμένουν μόνο τὰ εἶδη»⁷.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι παραμένουν ἀμετάβλητα τὰ εἶδη ἢ τὰ φαινόμενα τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, δηλαδή τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, ἡ γεύση, τὸ βάρος, τὸ μέγεθος, ἡ ὄσμη καὶ ἡ ποσότη-
τα, ὅλα αὐτὰ δηλαδή πὺν γίνονται ἀντιληπτά ἀπὸ τὶς αἰσθή-
σεις⁸, ἀλλὰ λαμβάνει χώρα κατὰ τρόπο θαυμαστὸ καὶ ὑπέρ-
λογο μεταβολὴ τῆς οὐσίας τους, τὴ στιγμὴ προφορᾶς ἀπὸ τὸν
ιερέα τῶν Κυριακῶν λόγων. Ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι γνωστὸς
καὶ χαρακτηρίζεται ὡς **μετουσίωση (Transsubstantiatio)**⁹.

Πρόκειται γιὰ ἕναν σχολαστικὸ θεολογικὸ ὄρο πὺν ἐπι-
νοήθηκε τὸν 12^ο αἰ. καὶ ὁ ὁποῖος γιὰ πρώτη φορὰ ἐπισήμως
χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα Ἰννοκέντιο Γ' καὶ στὴ συνέ-

7. Sess. XIII, Cap. 4. καὶ Can. 2. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1642, 1652.

8. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σ. 245.

9. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 454-458. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 230-245. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ θέση τοῦ L. Ott (σ. 455), σχετικὰ μὲ τὴ στάση τῆς νεότερης ὀρθόδοξης θεολογίας ἔναντι τοῦ ὄρου μετουσίωσης, ὅτι δηλαδή: «*Die neuere orthodoxe Theologie verzichtet auf eine nähere Bestimmung der Art und Weise der Gegenwärtigsetzung des Leibes und Blutes Christi. Die Bedeutung des Terminus μετουσίωσις wird, soweit er nicht überhaupt abgelehnt wird, stark abgeschwächt*» εἶναι περισσότερο δηλωτικὴ ἄγνοιας. Ἐξαιρετικοῦ ἐπιπέδου ἀπάντηση στὸν ἰσχυρισμὸ αὐτὸ ἀποτελοῦν οἱ καίριες ἐπισημάνσεις, συναφεῖς πρὸς τὸ θέμα μας, τοῦ καθηγητῆ Ν. Τζιράκη, Ἡ περὶ μετουσίωσης (Transsubstantiatio) Εὐχαριστιακὴ ἔρις. Συμβολὴ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον περὶ μεταβολῆς διδασκαλίαν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (διδ. διατριβή), Ἀθήναι 1977, σσ. 1-7.

χεια ἀπὸ τὴν τέταρτη Σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ (1215)¹⁰. Ἡ σχολαστικὴ νοηματοδότηση, ἡ χρῆση καὶ ἡ ἔρμηνεία τοῦ ὅρου μετουσίωση ἔτυχε δριμύτατης καὶ δηλητηριώδους κριτικῆς ἀπὸ τοὺς Διαμαρτυρόμενους¹¹.

Ἡ πραγματικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὸ ἱερὸ μυστήριον εἶναι ἓνα ἀντικείμενο πίστεως καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ μὲ τοὺς συνήθεις ἐμπειρικοὺς νόμους καὶ τρόπους, ὅπως συμβαίνει ἐξάλλου καὶ γιὰ ἄλλα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ ποὺ προϋποθέτουν πίστη στὴ θεότητά του καὶ θαυματουργικὴ παρέμβαση τῆς θείας παντοδυναμίας¹².

Λόγω τῆς μετουσίωσης ὁ Χριστός: α) εἶναι παρῶν ὁλόκληρος σὲ καθένα ἀπὸ τὰ δύο εὐχαριστιακὰ εἶδη, β) εἶναι ὁλόκληρος παρῶν σὲ κάθε μέρος τῶν εὐχαριστιακῶν εἰδῶν πρὸ καὶ μετὰ τὴ θεία Κοινωνία, καὶ γ) εἶναι διαρκῶς παρῶν ὑπὸ τὰ εὐχαριστιακὰ εἶδη καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴ θεία Κοινωνία¹³.

10. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σ. 454. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 709-711. Ν. Τζιράκη, «Σύντομος ἀνασκόπησις τῆς περὶ Μετουσίωσης διδασκαλίας τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας», ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ 12 (1980), 283-328.

11. Ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα ἐν προκειμένῳ ἀποτελεῖ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ὅρου ἀπὸ τὸν Λούθηρο ὡς «πανούργα σοφιστεία». Βλ. *Articuli Smalcaldici*, Pars III. Art. VI. Ἀντιστοίχως ἡ *Westminster Confession*, Art. 29, 6 τὸν χαρακτηρίζει ὡς «αἰτία πλείστων δεισιδαιμονιῶν καὶ εἰδωλολατριῶν». Πρβλ. *Formula Concordiae*, Pars I. Epitome, Art. VII. J. Calvin, *Institutio Christianae Religionis* 4, 17, 12. *Confessio Helvetica Prior*, art. 22. *Confessio Scotica*, cap. 21. *Heidelberger Katechismus*, Fr. 78.

12. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σ. 464. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 714-718.

13. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 459-463. M. Premm,

4. Χορηγοὶ τοῦ μυστηρίου

Λειτουργοὶ τοῦ καθαγιασμοῦ εἶναι ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερέας. Ἡ δυνατότητα καθαγιασμοῦ τῶν εὐχαριστιακῶν εἰδῶν σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὴν ἔγκυρη χειροτονία τοῦ ἱερέα καὶ ὄχι μὲ τὴ γενικὴ ἱερωσύνη τῶν πιστῶν, σύμφωνα μὲ τοὺς προτεσταντικούς ἰσχυρισμούς¹⁴. Τακτικός, συνήθως, λειτουργὸς τῆς μετάδοσης εἶναι ὁ ἱερέας καὶ ἔκτακτος ὁ διάκονος¹⁵. Σὲ ἀπολύτως ἔκτακτη ἀνάγκη μποροῦν, ὑπὸ προϋποθέσεις πού προβλέπει τὸ κανονικὸ δίκαιο, νὰ μεταφέρουν τὴ θεία Εὐχαριστία σὲ ἀσθενεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ νὰ συνδράμουν τὸν ἱερέα στὴ χορήγησή της¹⁶.

Ὁ ἱερέας μπορεῖ νὰ τελεῖ τὴ θεία λειτουργία κάθε μέρα. Εἶναι ἐπίσης δυνατό, γιὰ βάσιμο λόγο, νὰ τελέσει καὶ δεύτερη λειτουργία τὴν ἴδια ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ τρίτη, κατόπιν πολὺ σοβαροῦ λόγου, μὲ ἄδεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς στὴν ὁποία ὑπάγεται. Στὸν ἴδιο ναὸ καὶ στὴν ἴδια Ἁγία Τράπεζα καθημεριῶς μποροῦν νὰ τελοῦνται πολλὲς θεεῖς λειτουργίες.

5. Ἡ λήψη τοῦ μυστηρίου καὶ οἱ ἀναγκαῖες προϋποθέσεις της

Οἱ βαπτισμένοι πιστοὶ ὀφείλουν νὰ μετέχουν συχνὰ στὸ ἀγιώτατο μυστήριο μεταλαμβάνοντας ἔγκυρα μόνο ἀπὸ τὸν καθαγιασμένο ἄζυμο ἄρτο εὐρισκόμενοι σὲ κατάσταση χάρι-

Katholische Glaubenskunde, Band III/ 1, σ. 253. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 711-714.

14. Πρβλ. G. Bellinger, *Der Catechismus Romanus und die Reformatoren*, Hildesheim- Zurich-New York ²1987, σ. 196.

15. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 309-311.

16. B. Bartmann, *Lehrbuch der Dogmatik*, σσ. 723-724.

τος, νὰ ἔχουν ἐξομολογηθεῖ τὶς θανάσιμες ἀμαρτίες, νὰ ἔχουν καθαρῖσει διὰ τῆς μετάνοιας τὴ συνείδησίν τους, νὰ ἔχουν ἐπίγνωση τῆς βαρύτητας τοῦ γεγονότος, νὰ μὴν ὑπάρχει ἡ ἐλάχιστη ἀμφιβολία γιὰ τὸ μυστήριον, νὰ ἔχουν προετοιμαστεῖ μετὰ τὴν κατάλληλη νηστεία, καὶ κατὰ τὴν προσέλευσίν τους νὰ ὑπάρχει κοσμιότητα καὶ σεμνοπρεπῆς παρουσία.

Ἡ μετάληψη καὶ ἀπὸ δύο εὐχαριστιακὰ εἶδη δὲν εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ἀναγκαία γιὰ κανένα μέλος τῶν πιστῶν εἴτε λόγῳ θείας ἐπιταγῆς εἴτε ὡς μέσο σωτηρίας¹⁷. Μὲ τὴν κοινωνία μόνο τοῦ ἐνὸς εὐχαριστιακοῦ εἶδους (ἄζυμου ἄρτου) λαμβάνεται ὁλος καὶ ἀκέραιος ὁ Χριστός.

Οἱ συγγνωστὲς ἀμαρτίες δὲν εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴ συχνὴ θεία Κοινωνία. Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία ἐπιφέρει ἄμεση ἄφεση τῶν προσωρινῶν ποινῶν τῆς ἀμαρτίας ποὺ παραμένουν μετὰ τὴ συγχώρηση τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς αἰώνιας τιμωρίας. Εἶναι ἐφικτὸ οἱ πιστοὶ νὰ κοινωνήσουν καὶ δευτέρη φορά τὴν ἴδια ἡμέρα.

Θεωροῦμε χρήσιμο, ἐν προκειμένῳ, νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι σύμφωνα μετὰ τὸν ρωμαιοκαθολικὸ δογματολόγο L. Ott: «Στὸ μεσαιῶνα (12^{ος} καὶ 13^{ος} αἰῶνας) ἡ κατάργησις τῆς μετάληψης ἀπὸ τὸ ποτήριον διατάχθηκε γιὰ πρακτικὸς λόγους, ἰδιαίτερος γιὰ τὸν κίνδυνον βεβήλωσης τοῦ μυστηρίου. *S.Th. III 80, 12*»¹⁸.

Εἰδικότερα γιὰ τὴν μετάληψη τῶν παιδιῶν πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ εἶναι σὲ ἡλικία διάκρισης¹⁹, τουλάχιστον ἑπτὰ ἐτῶν, νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ διακρίνουν τὰ εὐχαριστια-

17. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σ. 307.

18. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σ. 474.

19. Sess. XXI, Cap. 4, Can. 4. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1734.

κά εἶδη ἀπὸ τὰ κοινά, νὰ ὑπάρχει ἡ κατάλληλη πρὸς τὴν ἡλικία τους κατήχηση στὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ νὰ τοὺς ἔχει ὑποδειχθεῖ ἡ ἀρμόζουσα εὐλάβεια πρὸς τὸ ἱερὸ μυστήριον²⁰.

6. Οἱ καρποὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας

Τὸ ἱερὸ μυστήριον ἐπιδρᾷ στὸ σύνολο τῆς χριστιανικῆς ὑπαρξῆς καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Αὐξάνει τὴν ἀγιαστικὴ χάρη, προσφέρει ἐπίσης τὴ μυστηριακὴ χάρη, καθίσταται πηγὴ ὑπερφυσικῶν χαρίτων, εἶναι πνευματικὴ τροφή, ἐνώνει τοὺς ἴδιους μὲ τὸν Χριστό, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετέχοντας ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐνισχύει τὴ βούληση τῶν πιστῶν στὴν καταπολέμηση τῶν παθῶν.

Θέλουμε ἐν προκειμένῳ νὰ ὑπογραμμίσουμε μία παράμετρο τῆς νεο-σχολαστικῆς ἐκδοχῆς τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς λήψης τοῦ μυστηρίου. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν παράμετρο, ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι ἀναγκαία γιὰ τὴ σωτηρία, ὄχι ὅμως ὡς ἀπαραίτητο μέσο, ὅπως λ.χ. τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ ἀρχικῶς καὶ λόγῳ ἐντολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὕστερα, τουλάχιστον μία φῶρα τὸν χρόνο γιὰ τοὺς ἐνήλικες. Μὲ ἀφετηρία τὸ ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαία ὡς μέσο σωτηρίας, καθὼς ἡ ἀρχικὴ χάρη δίνεται μὲ τὸ βάπτισμα καὶ ὕστερα οἱ ἁμαρτίες συγχωροῦνται μὲ τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας, δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ χορήγηση τοῦ μυστηρίου στὰ παιδιὰ ποὺ δὲν

20. Πρβλ. Μ. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 310-311.

ἔχουν φθάσει σὲ ἡλικία διάκρισης, καθὼς θεωρεῖται ὅτι μέχρι τότε δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς καταλογιστεῖ ἁμαρτία²¹.

7. Καθήκοντα τῶν πιστῶν πρὸς τὸ ἱερὸ μυστήριον

Οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ Χριστιανοὶ ἀπέναντι στὸ ἱερὸ μυστήριον ἔχουν δύο ὑποχρεωτικὰ καθήκοντα. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ **καθῆκον λατρείας** (*cultus Iatriae*)²², ὅπως ὄρισε ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου, ὅτι τὸ ἱερὸ μυστήριον πρέπει νὰ τιμᾶται μὲ ἐξωτερικὲς τιμές, λιτανεῖες καὶ δημόσιες περιφορές²³ (XIII, 6). Πολὺ γνωστὴ εἶναι λ.χ. ἡ ἑορτὴ τῆς ἀγίας Δωρεᾶς, καθιερώθηκε κατὰ τὸν 13^ο αἰ., κατὰ τὴν ὁποία λιτανεύεται στοὺς δρόμους τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, λαμβανόμενος ἀπὸ τὸ ἄρτοφόριον τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ ναοῦ ποὺ διαφυλάσσεται, ὁ καθαγιασμένος ἄρτος (*Hostia*) καὶ ἐκτίθεται σὲ λατρευτικὴ προσκύνηση τῶν πιστῶν.

Τὸ δεύτερο καθῆκον εἶναι τὸ λεγόμενον **καθῆκον ἐπίσκεψης** τοῦ πανιέρου μυστηρίου²⁴. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν προηγούμενον δημόσιον χαρακτήρα, σὲ ἰδιωτικὸ ἐπίπεδο ὁ πιστός, μὲ τὴν τακτικὴ ἐπίσκεψιν καὶ προσκύνησίν του ἀποδεικνύει τὴν ἀγάπην του, τὴν εὐλάβειάν του καὶ τὴν λατρείαν του πρὸς τὸν Ἰησοῦ. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο, τὸ ἄρτοφόριον πέριξ τοῦ ὁποίου σχετίζεται ἡ ἐν λόγω ὑποχρέωσις τῶν πιστῶν, σὲ κάθε ρωμαιοκα-

21. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 304-307.

22. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 463-464. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 274-277.

23. Sess. XIII, Cap. 5. καὶ Can. 6. DH, *Enchiridion symbolorum*, 1643-1644, 1656.

24. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 308-309.

θολικό ναό, ως γνωστόν, ἔχει ὄχι μόνο ξεχωριστό διάκοσμο, ἀλλὰ βρίσκεται πάντα καὶ σὲ περίοπτη θέση. Ἐνώπιον τοῦ παναχράντου μυστηρίου πρέπει νὰ καλλιεργεῖ τριῶν εἰδῶν σκέψεις: α) σκέψεις πίστεως, β) σκέψεις ἀγάπης καὶ γ) σκέψεις ταπείνωσης.

B'

8. Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία

Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία ποὺ λαμβάνει χώρα στὴ θεία λειτουργία εἶναι πραγματικὴ καὶ κανονικὴ θυσία²⁵, σύμφωνα μὲ πολλές ἀγιογραφικὲς μαρτυρίες, χωρὶς αὐτὴ νὰ θεωρεῖται ὅτι εἶναι μία ἀνεξάρτητη θυσία ποὺ λαμβάνει χώρα δίπλα στὴ μοναδικὴ σταυρικὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἢ ὅτι τὴν ἀντικαθιστᾷ ἢ ὅτι τὴν ὑποβαθμίζει, ἢ ὅτι εἶναι ἀπλῶς μία ἀναμνηστικὴ τελετὴ, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ Προτεστάντες στὸ πλαίσιο τῆς ἐπίσης δριμύτατης κριτικῆς τους καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ κεφάλαιο τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας²⁶.

Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς μυστήριον καὶ ὡς θυσία τελεσιουργοῦνται ταυτοχρόνως, ὥστόσο εἶναι δύο ἀλληλένδετες πραγματικότητες ποὺ ἐννοιολογικὰ διακρίνονται. Εἶναι μυστήριον καθὼς ὁ Χριστὸς ἐντὸς αὐτῆς λαμβάνεται καὶ καταναλώνεται

25. Sess. XXII, Cap.1, DH, *Enchiridion symbolorum*, 1738-1742.

26. Ἀπὸ τίς πλέον ἀντιπροσωπευτικὲς περιπτώσεις προτεσταντικῆς κριτικῆς στὴ θεώρηση τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς θυσίας ἀποτελεῖ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς στὴν Κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης (Ἐρωτ. 80) ὡς «μία καταραμένη εἰδωλολατρία». Βλ. Otto Weber (Hrsg), *Der Heidelberger Katechismus*, Gütersloh 1990, σσ. 44-45.

ὡς τροφή τῆς ψυχῆς καὶ εἶναι θυσία, καθὼς ἐπίσης ὁ ἴδιος θυσιάζεται διὰ τοῦ ἱερέα καὶ προσφέρεται ὡς δῶρο στὸν Θεό.

Ὁ χαρακτήρας τοῦ μυστηρίου σχετίζεται μὲ τὸ ὅτι λαμβάνεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ὁ χαρακτήρας τῆς θυσίας στὸ ὅτι προσφέρεται καὶ παράγει τὸ ἀποτέλεσμα ὡς μυστήριο σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴ λαμβάνει καὶ ὡς θυσία σὲ ἐκεῖνον ποὺ τὴν προσφέρει ἢ σὲ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους προσφέρεται. Ὡς μυστήριο ἀφορᾷ στὸν ἀγιασμό τῶν ἀνθρώπων, ὡς θυσία στὴ λατρεία καὶ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Ὡς μυστήριο ἢ θεία Εὐχαριστία εἶναι μία μόνιμη πραγματικότητα (*res permanens*), ἐνῶ ὡς θυσία μία παραδοκίχὴ πράξις (*action transiens*).

8.1. Ἡ σχέση τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς θυσίας μὲ τὴ σταυρικὴ θυσία τοῦ Κυρίου

Ἡ σχέση τους εἶναι ἄμεση, στενότατη καὶ συμπίπτουσα καθὼς ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία εἶναι πραγματικὴ ἀναπαράστασή της καὶ ὄχι θεωρητικὴ ἀνάμνηση ἢ διὰ τῆς φαντασίας ἀναπόληση τῆς σωτηριώδους σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου στὸν Γολγοθᾶ. Τυγχάνει συνέχεια καὶ ἐφαρμογὴ ἐκείνης. Τὸ γεγονός αὐτὸ θεμελιώνεται στὸ ὅτι καὶ στὴ θεία Εὐχαριστία καὶ στὴ σταυρικὴ θυσία στὸν Γολγοθᾶ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ποὺ ταυτοχρόνως εἶναι θύτης καὶ θῦμα, ὅπως στὸν Γολγοθᾶ, ἔτσι καὶ στὴ θεία Εὐχαριστία²⁷.

Ἀμφότερες ταυτίζονται καθὼς ἔχουν τὸν Χριστὸ ὡς θύοντα καὶ θυόμενον, προσφέροντα καὶ προσφερόμενον. Στὸ ἴδιο πλαίσιο πρέπει νὰ γίνουν ἀναγκαῖες διασαφήνησεις σχετικὰ

27. L. Ott, *Grundriß der Dogmatik*, σσ. 478-494. M. Premm, *Katholische Glaubenskunde*, Band III/1, σσ. 311-367.

μέ τή θεία Εὐχαριστία πού τή διαφοροποιοῦν ἀπό τή σταυρικὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ. Ὑπάρχουν τρεῖς διαφορές. **I) Διαφορὰ μορφῆς ἢ τρόπου.** Ἡ σταυρικὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ ὑπῆρξε αἱματηρή, θυσίασε ὁ Κύριος τή σωματικὴ ζωὴ του, ἐνῶ στή θεία Εὐχαριστία θυσιάζεται διὰ τοῦ ἱερέως ἀναιμάκτως καὶ ἀπροσίτως στήν ἀνθρώπινη ἀντίληψη. **II) Διαφορὰ σκοποῦ.** Ἡ ἐξιλαστήριος θυσία τοῦ Γολγοθᾶ προσηνέχθη ἀντικειμενικῶς πρὸς καθολικὴ σωτηρία ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας. Στή θεία Εὐχαριστία ὁ Κύριος θυσιάζεται γιὰ τὴν ὑποκειμενικὴ οἰκείωση, ἀπὸ τὸν κάθε πιστό, τῶν χαρίτων καὶ τῶν δωρεῶν πού πήγασαν ἀπὸ τή σταυρικὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ.

Σὲ κάθε θεία λειτουργία ὁ ἱερέας μυστηριωδῶς ἐπαναλαμβάνει τὴν ἄπαξ διὰ παντός ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπιτελεσθεῖσα θυσία ἀναιμάκτως, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ οἰκειοποιηθοῦν ὑποκειμενικὰ τὴν ἀντικειμενικῶς ἐπιτελεσθεῖσα ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἀπολύτρωση καὶ τοὺς πνευματικούς της καρπούς. **III) Διαφορὰ ὡς πρὸς τὸν θύοντα.** Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς προσέφερε θυσία τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ στή θεία Εὐχαριστία ὁ ἴδιος προσφέρεται διὰ μέσου τοῦ λειτουργοῦντος ἱερέα.

8.2. Οἱ ιδιότητες τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς θυσίας

Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία ἔχει τέσσερις ιδιότητες πού συνδέονται ἀρρήκτως. α) **Εἶναι θυσία ἱλαστήριος,** χωρὶς φυσικὰ ἐννοεῖται νὰ προσθέτει κάτι στήν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀπολυτρωτικὴ δωρεά. Δι' αὐτῆς ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος δυσωπεῖ τὸν Θεὸ γιὰ τὶς προσωπικὲς του ἁμαρτίες.

Ὡσαύτως ὡς ἱκετήριο θυσία τὴν προσφέρει ὑπὲρ ἀναπαύσεως καὶ ἀνακουφίσεως τῶν κεκοιμημένων, ἰδιαίτερως

ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ποὺ βρίσκονται στὸ Καθαρτήριο πῦρ, ὥστε νὰ μειωθεῖ ἡ ποινὴ τους καὶ νὰ σμικρύνει ὁ χρόνος καθαρισμοῦ τους. Ἐπίσης, προσφέρεται καὶ πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων ὡς εὐχαριστία γιὰ τὶς προσφερόμενες χάριτές τους στοὺς ἀνθρώπους²⁸. β) **Εἶναι θυσία αἰνέσεως**. Ταυτοχρόνως ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν ἀνθρώπων καὶ τὶς εὐχαριστίες τους πρὸς τὸν ἅγιο Θεὸ γιὰ τὶς ἀπειρες δωρεές του, προσφέροντάς του αὐτὴ δοξολογικὰ ὡς τὸ ὑπέρτατο καὶ τελειώτατο δῶρο ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ προσφέρει. γ) **Εἶναι θυσία λατρείας**. Ἡ ὑψίστη λατρευτικὴ πράξη ποὺ προσφέρει ὁ ἄνθρωπος στὸν Θεό, τὸ μεγαλύτερο, ἐξοχώτερο καὶ ἁγιώτερο ἔργο τῆς χριστιανικῆς λατρείας, καὶ δ) **Εἶναι θυσία ἰκετευτικὴ** καθὼς στὴ θεία Εὐχαριστία ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἀπόλυτος μεσίτης ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

8.3. Ὁ λειτουργὸς τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ οἱ ὄροι τέλεσής της

Ἀποκλειστικὸς λειτουργὸς τέλεσης τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς μυστηρίου καὶ θυσίας, τῆς θείας λειτουργίας δηλαδή, εἶναι ὁ κανονικὸς χειροτονημένος ἱερέας. Γιὰ τὴν **ἔγκυρη** τέλεση τῆς θείας λειτουργίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κανονικὴ χειροτονία, πρέπει νὰ ἔχει ὡς συνειδητὸ σκοπὸ, πρόθεση καὶ ἐπιλογή νὰ τελέσει ὅ,τι ἡ Ἐκκλησία τελεῖ. Γιὰ τὴ **θεμιτὴ** τέλεσή της: i) νὰ εἶναι νηστικός, καὶ ii) νὰ κάνει χρῆση τοῦ καθιερωμένου ἐκκλησιαστικοῦ τελετουργικοῦ καὶ τυπικοῦ.

28. Sess. XXII, Cap. 2, DH, *Enchiridion symbolorum*, 1743-1744.

8.4. Οί καρποί τῆς θείας λειτουργίας

Διακρίνονται: α) σέ γενικούς (**fructus generalis**) πού ἐπέρχονται ἐφ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς λόγῳ τοῦ Θεανθρώπου εἶναι ἄπειρη, καὶ β) σέ **ἰδιαίτερους (fructus specialis)** πού σχετίζονται μὲ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους εἰδικῶς τελεῖται ἡ θεία λειτουργία. Ἰδιαίτερος γιὰ αὐτοὺς ἡ λήψη τῶν εὐλογιῶν, χαρίτων καὶ δωρεῶν τῆς θείας λειτουργίας σχετίζεται ἐπιπροσθέτως μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση πού βρίσκονται.

(συνεχίζεται)

Σκήτη Βεροίας

Ἡ κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονα στὴν περιοχή Βεροίας τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν πληθώρα τῶν ὁσίων ἀσκητῶν

Ἀρχιμ. Παλαμᾶ (Κυριλλίδη)
Ἡγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Θεοτόκου Καλλιπέτρας
Σκήτης Βεροίας

(α' μέρος)

Ἡ καταλληλότητα τοῦ χώρου γιὰ ἀσκήση

Ἡ μαθία εἶναι ἕνας χῶρος ποὺ διακρίνεται γιὰ τὶς κατάλληλες συνθηκες ἀνάπτυξης τοῦ ἡσυχαστικοῦ ἢ καὶ τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ. Ἀφενὸς τὸ ὑπέροχο φυσικὸ περιβάλλον, ἀλλὰ σαφῶς καὶ τὸ θερμὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα τῶν κατοίκων της, γνωστὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, μεμαρτυρημένο ἀπὸ πλῆθος ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐρειπίων ναῶν¹.

Ἡ «μικρὴ Ἱερουσαλήμ», ὅπως ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς ἢ Βέροια, διατηροῦσε 72 ὀρθόδοξες ἐκκλησίες (σήμερα σώζονται 50), ἐνοριακοὺς ναοὺς ἢ μικρὰ παρεκκλήσια στὶς αὐλές τῶν ἀρχοντικῶν, ποὺ λειτούργησαν καὶ ὡς Μοναστήρια ἐντὸς τῆς πόλης². Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀρχιτεκτονικὰ εἶχαν «ταπεινὴ» μορφή – σχῆμα, ἀλλὰ διατηρήθηκαν στὸ ἴδιο σημεῖο, γιὰ πολλοὺς αἰῶνες, στηρίζοντας τὴν

1. Γ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βέροιας, τόμ. Β', Βέροια 1970, σ. 171.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 172.

ευλάβεια τῶν κατοίκων³.

Ἡ κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονα, θεωρεῖται ὡς ιδιαίτερα ἡσυχαστικά καὶ μοναστηριακά ἀνθοφοροῦσα, σὲ ἓνα γεωγραφικὸ τρίγωνο μεταξὺ τῶν περιοχῶν Βεργίνας – Πέλλας – Δίου⁴. Ἄλλωστε αὐτὸ ἔγινε σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας: Ἄθως, Μετέωρα, Θεσσαλικὸ ὄρος τῶν Κελλίων, ἕως τὸ μοναστικὸ κέντρο τοῦ ὄρους Γάνος τῆς Θράκης, σχηματίζει μία ἀλυσίδα μοναστικῶν κέντρων (Σκήτη Βεροίας, Θεσσαλονίκη, Παγγαῖο ὄρος), ἀπὸ τὰ «ἐσπέρια μέρη» ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ κέντρα αὐτά, εὐνόησαν οἱ ἱστορικές συγχυρίες, νὰ ἀκμάσουν γιὰ αἰῶνες⁵.

Γεωγραφικὴ περιγραφὴ τῆς κοιλάδας

Νότια τῆς πόλης τῆς Βέροιας, ρέει ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμονας. Ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας, εἶναι ὁ μακρύτερος ποταμὸς, μὲ μῆκος 297 χλμ. Πηγάζει στὸν Γράμμο (κοντὰ στὰ σύνορα Ἑλλάδας – Ἀλβανίας), διέρχεται τὴν Πίνδο καὶ ἐκβάλλει στὸ Αἰγαῖο Πέλαγος στὸν Θερμαϊκὸ κόλπο. Τὰ νερά του, προέρχονται συνήθως ἀπὸ λιωμένα χιόνια καὶ γι' αὐτὸ καθόλη τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους διατηροῦν χαμηλὴ θερμοκρασία.

Τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ, κατὰ μία ἐρμηνεία, σημαίνει

3. Στὸ ἴδιο, σ. 174.

4. Γ. Τριανταφυλλίδη, «Στὸ μακεδονικὸ τρίγωνο Βεργίνας - Πέλλας - Δίου. Τὰ μοναστήρια τοῦ Βάλτου στὸ Ρουμλούκι: ἀλυσίδα τῆς πιστῆς Ρωμαιοσύνης», ΜΖ (1983), σσ. 49-50.

5. Σ. Πασχαλίδη, «Ἅγιοι συνδεδεμένοι μὲ τὴ Σκήτη Βεροίας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου», Πρακτικά Διημερίδας: Τὸ Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου («Σκήτη Βεροίας»), ἐκδ. Ι.Μ.Β.Ν.Κ., ἀρ. σειρᾶς 25, Βέροια 1994, σ. 119.

«Ἀκαταπόνητος»⁶. Κατὰ μία ἄλλη ἐρμηνεία, προέρχεται ἀπὸ τὰ συνθετικὰ «Ἄλς» (θάλασσα) + «ἄκμων» (ἀμόνι). Ἡ πάλι ἀπὸ τὴ σύνθετη λέξη «Ἄλιά» (ἀλιεία) + «ἄκμον» (ἀκμάζει) = «Ἄλιεία πὺ ἀκμάζει»⁷. Κατὰ τὸν Λατίνου Πλίνιου (23-79 μ.Χ.), τὰ πρόβατα, πὺ ἔπιναν νερὸ ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα, ἀποκτοῦσαν λευκὴ τρίχα (σὲ ἀντίθεση μὲ ὅσα ἔπιναν ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἄξιὸ καὶ γίνονταν μαῦρα)⁸.

6. Δ. Παπάζη, *Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας*, ἐκδ. I.M.B.N.K., ἀρ. σειρᾶς 26, Βεροία 1995, σ. 30.

7. Ἀχ. Βυτανιώτη, *Ἀλιάκμων (Βρατίνι) Βοΐου: ἱστορία, παράδοση, λαογραφία, κοινωνικὴ ζωὴ: ἡ διαδρομὴ τοῦ μόχθου μέσα στὸ χρόνο*, ἐκδ. Μαχητῆς, Κιλκίς 1999, σ. 136.

8. Ἀντ. Κολτσιδά, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τόμ. Α', ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 58. Ὁ Πλίνιος, Λατίνος ἱστορικὸς γράφει: «Ἰωσαῦτως ἐν

Κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο ὁ ποταμὸς ἦταν πλωτός⁹. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ὀνόμαζαν «Ἰντζέ-καρά», δηλαδὴ ψηλὸ καὶ μαῦρο καὶ οἱ Σλάβοι τὸν ἀποκαλοῦσαν «Μπίστριτσα» (Бистрица = Γοργοπόταμο). Ἄλλωστε μέχρι τὴν κατασκευὴ τῶν ὑδροηλεκτρικῶν φραγμάτων σὲ 3 σημεῖα του (Ἀσώματα, Σφηκιά, Πολύφυτο) ὁ ποταμὸς ἔρεε μὲ ἐξαιρετικὴ ταχύτητα καὶ ὄρμη, κατεβάζοντας μεγάλες ποσότητες ὑδάτινων ὄγκων. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς περιοχῆς, ἀναφέρουν πὼς ὁ ἤχος ἀπὸ τὰ ὀρμητικὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ ἦταν συνεχῆς καὶ πολὺ δυνατός.

Ὁ ποταμὸς διέρχεται ἀνάμεσα σὲ ὄροσειρές. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς πόλης τῆς Βέροιας (βόρεια τοῦ ποταμοῦ), βρίσκεται τὸ Βέρμιο. Ἀνάμεσα στὴ Βέροια καὶ τὸν Ἀλιάκμονα ποταμὸ, σχεδὸν παρόχθια, βρίσκονται τὰ χωριὰ Ἁγ. Βαρβάρα, Ἀσώματα, Ράχη, Γεωργιανοί. Ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ Ἀλιάκμονα, βρίσκεται ἡ ὄροσειρὰ τῶν Πιερίων. Τὰ χωριὰ στὴν πλευρὰ αὐτὴ εἶναι ὄρεινά: Πολυδένδρι, Ριζώματα, Σφηκιά, Δάσκιο. Ἡ πλευρὰ τοῦ Βερμίου ἔχει πιὸ ὀμαλὴ κλίση πρὸς τὸν ποταμὸ καὶ φαίνεται νὰ ἀπλώνεται ἔτσι ὥστε νὰ «ἀπολαμβάνει» τὶς περισσότερες ὥρες ἡλιοφάνειας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ στὴν πλευρὰ αὐτὴ, ὑπῆρχαν ἀνέκαθεν καλλιέργειες· ἐλαιῶνες καὶ ἀμπελώνες. Ἡ πλευρὰ τῶν Πιερίων, ἂν καὶ ἔχει ἀφθονες δροσερὲς πηγές, εἶναι ὅμως πιὸ ἀπότομη, δὲν εἶναι βιώσιμη χαμηλὰ πρὸς τὸ ποτάμι, ἀλλὰ ψηλότερα καὶ συνήθως ὁ ἥλιος τὴ «βλέπει» πρὸς τὸ μεσημέρι, δημιουργώντας ἔντονη ὑγρασία στὴν ἀτμόσφαιρα.

Μακεδονία, ὅσοι θέλουσι νὰ ἔχωσι πρόβατα λευκὰ ἄγουσιν εἰς τὸν Ἀλιάκμονα, ὅσοι δὲ μέλανα εἰς τὸν Ἄξιόν».

9. Γ. Χιονίδη, «Σχεδιάσμα γιὰ τὴν ἐτυμολογία καὶ ἱστορία τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονα», ΜΗ, τόμ. 58, Θεσσαλονίκη 1965, σσ. 145-146.

Ἡ ἀφθονία τοῦ νεροῦ πιθανότατα νὰ προσεῖλκυσε τοὺς πρῶτους ἀσκητὲς στὴν κοιλάδα. Ἐπίσης οἱ ρηγματώσεις στὰ διάφορα σημεῖα καὶ οἱ διαβρώσεις τῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων δημιούργησαν τὴ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς καταλύματα, φυσικὰ σπήλαια, ἢ χῶροι ποὺ εὐκόλα σμιλεύονταν γιὰ νὰ διαπλατυνθοῦν καὶ νὰ γίνουν κατάλληλοι γιὰ διαμονή. Τέτοιοι χῶροι ὑπάρχουν πολλοὶ ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ¹⁰.

Ὁ Ἀλιάκμονας, ἱερὸς ποταμὸς τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, πολὺ περισσότερο μετὰ μὲ τὴν προσέλευση ὀσίων προσωπικότητων τῆς Ὀρθοδοξίας, λαμβάνει μίαν ἰδιαίτερη χροιά: « Ἡ μοναδικὴ φύση μὲ τὴν πυκνὴ καὶ πλούσια βλάστηση, ἐξαιτίας τοῦ ποταμοῦ, εἶχε ἤδη λάβει τὴ μεγαλοπρεπῆ, ὅπως ὄλα τὰ παρθενικὰ δάση, ἐκείνη ἀγριάδα καὶ μυστηριώδη μορφὴ, ἀπότοκο δύο σπουδαίων συναισθημάτων, τοῦ φόβου καὶ τοῦ θαυμασμοῦ»¹¹.

Ἡ δημιουργία τῆς «Σκήτης Βεροίας»

Γιὰ τὴ γέννηση τοῦ μοναχισμοῦ, οἱ πληροφορίες χάνονται στὰ βάθη τῶν αἰώνων. Τὸ φυσικὸ κάλλος σίγουρα δὲν ἦταν αὐτὸ ποὺ προσεῖλκυσε τοὺς πρῶτους ἀσκητὲς, ἀφοῦ μᾶλλον ἐπιζητοῦσαν τὴ μόνωση καὶ τὴν ταλαιπωρία τῆς ἀσκήσης¹². Ἐνας χῶρος τόσο κοντὰ στὴν κατοικημένη περιοχὴ, μὲ

10. Παλαμᾶ (Κυριλλίδη), (ἡγουμ. Ἱεράς Μονῆς Καλλιπετρας), «Τὰ ἀσκηταριὰ τῆς Σκήτης Βεροίας», *Περιοδικὸ Βέροια - Ἑρατεινὴ Ἠμαθία*, τχ. 3, Βέροια 2019, σ. 148.

11. Γ. Χιονίδη, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τόμ. Α', Βέροια 1960, σ. 42 καὶ Δ. Παπάζη, *Ἱστορία τῆς Ἱεράς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου*, σ. 30.

12. Παλαμᾶ (Κυριλλίδη), (ἀρχιμ. Προδρομινοῦ), *Ξεναγήση στὴν*

ὅλες ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις γιὰ πνευματικὴ ἄσκηση, πολὺ γρήγορα ἔγινε ἀντιληπτὸς ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους, ποὺ ἔσπευσαν νὰ τὸν κατακτήσουν.

Παγκόσμια κοιτίδα τοῦ μοναχισμοῦ θεωρεῖται ἡ πρωτοχριστιανικὴ Αἴγυπτος. Ὁ πρῶτος μοναστικὸς οἰκισμὸς, τοποθετεῖται 60 χλμ. νότια τῆς Αἰγυπτιακῆς Ἀλεξάνδρειας, στὴ σημερινὴ Wadi-Natum, στὴν ἔρημο τῆς Νιτρίας καὶ στὴν περιοχὴ ποὺ ὀνομάζονταν Σκήτη¹³.

Οἱ μοναχοὶ ἔμεναν ἐκεῖ σὲ μικρὰ ἀσκηταριὰ – καλύβια, τύπου προσωπικῶν οἰκιῶν γιὰ 2-3 ἄτομα, μὲ ἓναν ἀββᾶ (πνευματικὸ ὁδηγὸ) καὶ τοὺς μαθητές του. Τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς ἑορτές, ὅλοι οἱ πλησιόχωροι μοναχοὶ τοῦ οἰκισμοῦ, συνάζονταν στὸν «Κυριακὸ» ναό, σὲ μία κεντρικὴ ἐκκλησία ὅπου συμμετεῖχαν στὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ στὴ συνέχεια ὅλοι μαζί σὲ εἰδικὰ διαμορφωμένο χῶρο, τὴν τράπεζα, συμμετεῖχαν σὲ γεῦμα¹⁴.

Οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι ἀνάγκασαν τοὺς μοναχοὺς νὰ περριχίσουν τὰ οἰκήματά τους. Ἀπὸ τὸ 330 μ.Χ. ποὺ ὁ ὁσιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἴδρυσε τὸ πρῶτο μονύδριον ἕως τὸν 5^ο αἰ., ὀργανώθηκαν τὰ πρῶτα Μοναστήρια τῆς Σκήτης, ὡς

Ἱερά & Σεβασμία Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σκήτεως Βεροίας, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Προδρόμου, Βέροια 2001, σσ. 10-12.

13. Πορφυρίου (Μπατσαρά), (μον. Σιμωνοπετρίτου), «Μεγάλοι Γέροντες τῆς «Σκήτης»», Πρακτικὰ Διημερίδας: *Τὸ Μοναστήριον τοῦ Τιμίου Προδρόμου* («Σκήτη Βεροίας»), ἐκδ. Ι.Μ.Β.Ν.Κ., ἀρ. σειρᾶς 25, Βέροια 1994, σ. 42 καὶ Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας*, Ἀθήνα 1998, σ. 1607.

14. Πορφυρίου (Μπατσαρά), (μον. Σιμωνοπετρίτου), «Μεγάλοι Γέροντες τῆς «Σκήτης»», σ. 42.

«όμοσπονδία»¹⁵. Τέτοιες ὀργανώσεις συναντοῦμε ἀργότερα στήν Καππαδοκία, τὸν Ἄθωνα καὶ σὲ ἄλλα μέρη.

Ἡ ὀργάνωση ὅμως αὐτή, στήν περιοχή μὲ τὸ τοπωνύμιο «Σκήτη» ἔγινε ὀρολογία γιὰ κάθε ἄλλη παρόμοια μορφή μοναχικοῦ οἰκισμοῦ. Διατυπώθηκε ἐπίσης ἡ ἄποψη ὅτι «Σκήτη» εἶναι ἡ σύμπτυξη τῆς φράσης «τὰ μοναστήρια τῆς ΚΟΙΤΗΣ τοῦ Ἀλιάκμονα»¹⁶, πολὺ ἀπίθανο βέβαια διότι ἡ κοίτη εἶναι τὸ χαμηλότερο σημεῖο τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ Μοναστήρια ὑπῆρχαν καὶ ψηλότερα, ἀκόμα καὶ στὶς κορυφογραμμές. Ἐπίσης στήν περιγραφή τοῦ οἰκισμοῦ ὡς «Σκήτη» προστίθεται τὸ «Βεροίας» καὶ ὄχι τοῦ Ἀλιάκμονα.

Ἡ ἡσυχαστικὴ ζωὴ στήν κοιλάδα θεωρεῖται ὅτι ξεκίνησε πολὺ νωρίς. Οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ ὀρίζουν τὴν ἔναρξη τῆς περιόδου αὐτῆς στοὺς πρώιμους Βυζαντινοὺς χρόνους, μαζί μὲ τὸν Ὀλυμπο καὶ τὰ Τέμπη, συμφώνως μὲ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα¹⁷. Εἶναι φυσικὸ ὅμως, παλαιότερες μορφές ἡσυχασμοῦ, νὰ μὴν ἔχουν ἀφήσει ἀποδείξεις, καθὼς οἱ ἡσυχαστὲς ἀπέφευγαν νὰ κατασκευάσουν σοβαρὲς οἰκοδομὲς ἢ νὰ μεταφέρουν πολιτισμικὰ στοιχεῖα, στήν ἀγριότητα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Συνεπῶς, ἂν ὑπῆρχαν παλαιότεροι

15. Πρβλ. Πατρὸς Πλακίδα (Pere Placide Deseille), *Τὸ Εὐαγγέλιο στήν ἔρημο. Συνοπτικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας τοῦ μοναχισμοῦ* (μετάφρ. Ν. Μπαρούση), ἐκδ. Τήνος, Ἀθήνα 1971, σ. 27 καὶ Πορφυρίου (Μπατσαρά), (μον. Σιμωνοπετρίτου), «Μεγάλοι Γέροντες τῆς «Σκήτης»», σ. 44.

16. Πορφυρίου (Μπατσαρά), (μον. Σιμωνοπετρίτου), «Μεγάλοι Γέροντες τῆς «Σκήτης»», σ. 48.

17. Β. Κυριαζόπουλου – Γ. Λιβαδά, «Ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ἐπὶ τῆς κορυφῆς Ὀλύμπου «Ἅγιος Ἀντώνιος»», ΑΔ, τόμ. 22 (1967), Μέρους Πρώτον, ΔΧΑΕ, σημ. 1, σσ. 6-25 καὶ Γ. Χιονίδη, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τόμ. Β', σ. 199.

ἀσκητές, σίγουρα ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ ἀδυνατοῦσε νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ.

Κατὰ μία ἄποψη γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ μοναχισμοῦ στὴν κοιλάδα, ἀναφέρεται ὅτι ξεκίνησε μὲ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς πειρατές, τοῦ ἀποστάτη Λέοντος τοῦ Τριπολίτη, τὸ ἔτος 904, ὁπότε πολυάριθμοι πληθυσμοὶ καὶ μοναχοὶ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, κατέφυγαν στὸ κάστρο τῆς Βέροιας. Ὡς κύριο ἐπιχείρημα φέρεται ἡ ἀναφορὰ στὴ βιογραφία τοῦ Παλαμᾶ, ὅπου σημειώνεται ὅτι μὲ τὴν παρουσία τοῦ ὁσίου, **ξεκίνησε** ἡ οἰκοδόμησις τῆς Σκῆτης¹⁸. Ἡ παρουσία τοῦ Παλαμᾶ ὅμως συνέβη στὰ μέσα τοῦ 14^{ου} αἰ., ἐνῶ ὑπάρχουν μαρτυρίες ὅτι ἡ κοιλάδα ἤδη κατοικεῖτο. Ἡ ἀναφορὰ προφανῶς στὴν οἰκοδόμησις τῆς Σκῆτης ἀναφέρεται στὴ σειρὰ τῶν οἰκοδομῶν ποὺ ἔκανε ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὴ δική του συνοδεία καὶ ὄχι γενικῶς γιὰ τὴ σύστασις τῆς Σκῆτης Βεροίας¹⁹. Θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι συμβαίνει ἐνίοτε, ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη τῶν ἐρευνητῶν γιὰ τὴ συμπρωτεύουσα, νὰ ἀδικεῖ τὶς γύρω περιοχὲς ποὺ συχνὰ ἦταν σὲ μεγαλύτερη ἀκμὴ!

Περισσότερο πειστικὴ εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ ἱστορικοῦ Γ. Χιονίδη: «...εἶναι γεγονός ὅτι ἡ μοναστικὴ ζωὴ ἐνεφανίσθη πολὺ ἐνωρὶς εἰς τὴν περιοχὴν Πιερῶν – Ὀλύμπου, κατὰ μίαν δὲ ἄποψιν πρὶν ἰδρυθοῦν αἱ μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπως δεικνύουν καὶ

18. Σ. Πασχαλίδη, «Ἅγιοι συνδεόμενοι μὲ τὴ Σκῆτη Βεροίας», σ. 126.

19. Θ. Ζήση (Πρωτ.), «Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς – Ἡ σπουδαιότης τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου του», Πρακτικὰ Διημερίδας: Τὸ Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου («Σκῆτη Βεροίας»), ἐκδ. I.M.B.N.K., ἀρ. σειρᾶς 25, Βέροια 1994, ὑποσ. 10, 30.

τὰ ἀποκαλυφθέντα (1962-1967) εὐρήματα εἰς τὴν κορυφὴν «Ἅγιος Ἀντώνιος» τοῦ Ὀλύμπου»²⁰.

Ἄσκητές τῆς Σκήτης

Ὁδοδείκτης στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Σκήτης εἶναι τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα, τὰ Συναξάρια, στὰ ὁποῖα ἐμπεριέχονται διασωσμένες σημαντικὲς πληροφορίες²¹.

Εἶναι ὅμως περισσότερο ἐνδεικτικά, τὰ ὅσα διασώθηκαν προφορικὰ γιὰ τοὺς μεγάλους ἀσκητὲς καὶ πατέρες ποὺ ἀθλήθηκαν στὴν κοιλάδα. Ἡ προφορικὴ παράδοση ποὺ ἐπικράτησε στοὺς περισσότερους ἐρευνητὲς ὡς ὀρθὴ ὑποστηρίζει πὺς τὸ ἀρχαιότερο Μοναστήρι στὴν περιοχὴ, ἦταν ἡ Μονὴ Ἁγίου Λαζάρου²². Βρισκόταν στὴ πλευρὰ τῶν Πιερίων, μισὴ ὥρα πεζοπορίας, ἀνηφορικὰ ἀπὸ τὴ Μονὴ Προδρόμου. Σύμφωνα μὲ τις πληροφορίες, ἐκεῖ ὑπῆρχε γυναικεῖα Μονή. Χαλάσματα τειχῶν, ἕνας φοῦρνος καὶ μία κρήνη μέχρι πρὶν μερικὲς δεκαετίες ἦταν εὐδιάκριτα, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ μοναχοῦ Θεωνᾶ (Γκαλίτσιου, †2016) ποὺ τὰ ἐπισκέφθηκε τὴ δεκαετία τοῦ '90. Μία ἀκόμα μαρτυρία ἀναφέρει τὴν ὑπαρξὴ μαρμάρινης ἐπιγραφῆς μὲ τὰ γράμματα «Ι.Μ.ΑΓ.Λ. 900 μ.Χ.»²³, ποὺ ἐπέξηγήθηκε ὡς «Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίου Λαζάρου, 900 μ.Χ.», καὶ ἡ ὁποία σήμερα δὲν ὑπάρχει.

20. Στὸ ἴδιο, σ. 199.

21. Σ. Παπαλίδη, «Ἅγιοι συνδεόμενοι μὲ τὴ Σκήτη Βεροίας», σ. 119.

22. Δ. Παπάζη, «Ἠγούμενοι καὶ ἀδελφοὶ τῆς Ἱ. Μονῆς Τιμίου Προδρόμου», Πρακτικὰ Διημερίδας: Τὸ Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου («Σκήτη Βεροίας»), ἐκδ. Ι.Μ.Β.Ν.Κ., ἀρ. σειρᾶς 25, Βέροια 1994, σ. 161.

23. Τοῦ ἰδίου, Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου, σ. 32.

Φυσικά ὅλη ἡ περιοχή ἔχει καλυφθεῖ μὲ βλάστηση ποὺ τὴν κάνει ἄβατη.

Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἐκεῖ ἀσκοῦνταν τρεῖς μοναχές, ποὺ οἱ Τοῦρκοι, ὅταν κατέλαβαν τὴν περιοχή (14^{ος} αἰ.), τὶς ἐκτέλεσαν διὰ ἀπαγχονισμοῦ²⁴. Χειρόγραφες σημειώσεις τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Προδρόμου, Ἰωαννικίου ἱερομονάχου (μέσα 20^{ου} αἰ.), περιγράφουν: «*Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἄνωθεν τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου, ὑπῆρχεν ἀρχαῖον Μοναστήριον, σεμννόμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου τετραήμερου Λαζάρου (κατεστράφη καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἀνωμαλιῶν, τὰ ἐρείπειά του σώζονται ἤδη, προικιζόμενον ὃν μὲ προνόμια σταυροπηγιακῆς προστασίας), περιοριζόμενον ἀπὸ δάσους, περιέχον καὶ ἱκανοὺς πατέρας...*»²⁵. Κατὰ τὴν ἄποψη αὐτή, γύρω ἀπὸ τὴ Μονὴ Λαζάρου κτίστηκαν καὶ ἄλλα κελλιὰ (καλύβια) ἕως τὸν 14^ο αἰ.²⁶.

(συνεχίζεται)

24. Παλαμᾶ (Κυριλλίδη), (ἀρχιμ. Προδρομινοῦ), *Ξενάγηση στὴν Ἱερά Ὑπερβασιὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σκήτεως Βεροίας*, σ. 16.

25. Γ. Χιονίδη, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τόμ. Α', σ. 42 καὶ Δ. Παπάζη, *Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου*, σσ. 32-33.

26. Γ. Χιονίδη, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τόμ. Α', σ. 42.

Ἡ ἀφηγηματικὴ δομὴ τῆς συλλογῆς τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τοῦ Πέρση

Ματθαίου Ματθαίου
Φιλολόγου

Στόχος τοῦ παρόντος ἄρθρου εἶναι ἡ μελέτη τῆς συλλογῆς τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου¹. Κατ' ἀρχὰς θὰ γίνῃ συνοπτικὴ ἀναφορὰ στὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς συλλογῆς, τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ τὴν ἱστορία, τὴν παράδοση καὶ τὴ χρονολόγησή της². Ἀκολουθῶς, θὰ προσεγγιστοῦν τὰ ἐσωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔργου καὶ συγκεκριμένα τὰ ἀφηγηματικὰ στοιχεῖα ποὺ τὸ διέπουν.

Εἰσαγωγή

Ἡ συλλογὴ τῶν θαυμάτων, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ἕναν πρόλογο καὶ 19 ἱστορίες - θαύματα, μπορεῖ νὰ διακριθεῖ σὲ 2 ὁμάδες ἱστοριῶν: θαύματα 1-14 καὶ θαύματα 15-18. Ἡ πρώτη ὁμάδα εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ διαδρομὴ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου ἀπὸ τὴ Σελεύκεια μέχρι τὴν

1. Τὸν βίο, τὸ μαρτύριο καὶ τὴ συλλογὴ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου, ἐξέδωσε ὁ B. Flusin. Βλ. *Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου μοναχοῦ Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις ἀββᾶ Ἀναστασίου· Διήγησις θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Ἀναστασίου*, ἔκδ. B. Flusin, *Saint Anastase le Perse et l'histoire de la Palestine au début du VIIe siècle*, tom. A'. *Les textes*, Le Monde Byzantin, Paris 1992. Στὸ ἐξῆς: *Βίος καὶ μαρτύριον· Θαύματα*, ἀντίστοιχα.

2. B. Flusin, *Introduction*, στό, τοῦ ἰδίου, *Saint Anastase le Perse*, σ. 111.

Ἱερουσαλήμ. Ἡ δεύτερη ομάδα ἀκολουθεῖ παρόμοια ἀρχὴ σύνθεσης, ἀλλὰ προτείνει μία ἄλλη διαδρομὴ γιὰ τὸν μοναχό, πὺ συνοδεύοντας τὰ λείψανα, ξεκινᾷ αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ τὴ Συρία. Τὸ τέλος ὅμως τοῦ ταξιδιοῦ αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστο ἐξαιτίας τῆς ἀπώλειας ἐνὸς φυλλαδίου, τὸ ὁποῖο περιεῖχε τὸ τέλος τοῦ 17^{ου} θαύματος καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ 18^{ου}³.

Παράλληλα, τὰ θαύματα 1-14 μποροῦν νὰ διακριθοῦν σὲ 3 ομάδες, οἱ ὁποῖες συνθέτουν:

α. Τὰ θαύματα 1, 2, 6, 10 – 14, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου κοντὰ στὴν Ἱερουσαλήμ. Αὐτὰ συντάχθησαν μεταξὺ τῆς 2^{ης} Νοεμβρίου 631, ἡμερομηνία κατάθεσης τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου, καὶ τῆς ἄλωσης τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοὺς Ἄραβες τὸ 638.

β. Τὰ θαύματα 7-10, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὴν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἀναστάσιο τὸν Τετραπυλιώτη (ναὸς ἀφιερωμένος στὸν Ἅγιο). Αὐτὰ ἔχουν γραφεῖ μεταξὺ τοῦ 631 (ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἔφθασαν τὰ λείψανα ἐκεῖ) καὶ 641 (ἔτος σύλληψης τοῦ Καίσαρα ἀπὸ τοὺς Ἄραβες).

γ. Τὰ θαύματα 3-5, τὰ ὁποῖα διηγεῖται κάποιος Πέρσης ἀμαξᾶς ὀνόματι Καλότυχος⁴. Αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ Νεάπολη, μία πόλη κοντὰ στὴ Σελεύκεια καὶ ἔχουν γραφεῖ κατὰ τὸ 630, ὅταν ὁ μοναχὸς καὶ τὰ λείψανα πέρασαν ἀπὸ τὴν περριοχή⁵.

Ἄξιζε νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ θαύματα 1-14, ὅπως ἐπίσης

3. Στὸ ἴδιο.

4. Θαύματα, 3, σ. 123, 1-3.

5. Θαύματα (Πρόλογος), σ. 112.

καὶ τὰ θαύματα 15, 16, 17 καὶ 18 ἔχουν συνταχθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη. Σημαντικὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ θαύματα δὲν εἶναι μεταγενέστερο οὔτε ἀναφέρεται σὲ γεγονότα τὰ ὁποῖα διαδραματίστηκαν μετὰ τὴν ἀφίξη τῶν Ἀράβων στὴν Παλαιστίνη⁶.

Παρατηροῦμε ἔτσι ὅτι ὅλα τὰ θαύματα συντάχθηκαν λίγο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου (22 Ἰανουαρίου 628), στοιχεῖο τὸ ὁποῖο παρέχει περισσότερη ἐγκυρότητα καὶ ἀξιοπιστία στὸν συγγραφέα τους, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει μεγάλη χρονικὴ ἀπόσταση μεταξὺ τῶν γεγονότων καὶ τῆς συγγραφῆς τους. Βεβαίως δὲν μποροῦμε νὰ ἀγνοήσουμε καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὴ συγγραφὴ τῶν θαυμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιτελοῦνται ἀπὸ τὸν Ἅγιο, διαδίδεται γρηγορότερα ἢ φήμη του.

Ἰδιαιτέρο χαρακτηριστικὸ τῆς ὑπὸ ἐξέταση συλλογῆς εἶναι, ὅπως ἔχει ἀναφερθεῖ καὶ προηγουμένως, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιτέλεση τῶν θαυμάτων ἀκολουθεῖ μία συγκεκριμένη «πορεία» σὲ διάφορες περιοχὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες φαίνεται ὅτι πέρασε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος ἐνῶ βρισκόταν στὴ ζωὴ. Ἔτσι θὰ ἐπιχειρήσουμε μία σύντομη ἀναφορὰ στὸν βίον τοῦ ἁγίου, μὲ σκοπὸ τὸν συσχετισμὸ ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὴν πορεία τῶν θαυμάτων.

Ὁ Ἅγιος γεννήθηκε στὴν Περσία στὶς ἀρχὲς τοῦ 7^{ου} αἰ., ὅταν βασιλιάς τῆς χώρας ἦταν ὁ Χοσρόης, τοῦ δὲ Βυζαντίου αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Ἡράκλειος, καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Μαγουνδάτ. Ὁ πατέρας του καταγινόταν μὲ τὴν τέχνη τῆς μαγείας, τὴν ὁποῖα προσπαθοῦσε νὰ διδάξει καὶ στὸν Ἀναστάσιο. Ὅταν ὁ Ἀναστάσιος μεγάλωσε κατατάγηκε στὸν στρατό,

6. Στὸ ἴδιο.

στο όνομαζόμενο τάγμα τών τηρώνων, δηλαδή τών νεοσυλλέκτων.

Τò έτος 614 οί Πέρσες κυρίευσαν τήν Ίερουσαλήμ και άρπαξαν όλα τὰ ιερά σκεύη, μεταξύ τών όποίων και τόν Τίμιο Σταυρό, και τὰ μετέφεραν στη χώρα τους. Έκεί ό Τίμιος Σταυρός διέλυσε τή μαγεία και τὰ έργα τής άθείας και έλκυσε στην πίστη του Χριστού πολλούς ειδωλολάτρες, μαζί και τόν Άναστάσιο. Αναχώρησε τότε από τήν πατρίδα του και μετέβη πρώτα στην Ίεράπολη και άκολουθως στα Ίεροσόλυμα, όπου συνάντησε τόν πρεσβύτερο Ήλία, ό όποιος τόν όδήγησε στον ναό τής Άναστάσεως. Στόν ναό ό Πατριάρχης Μόδεστος τόν βάπτισε, δίνοντάς του τò όνομα Άναστάσιος.

Έπιθυμώντας ό Άναστάσιος νά γίνει μοναχός, μετέβη μαζί με τόν Ήλία στο Μοναστήρι του άγίου Άναστασίου, όταν ήγούμενος ήταν ό Ίουστίνος. Στην έπτάχρονη παραμονή του στη Μονή επέδειξε άριστη διαγωγή και είχε έντονη τήν έπιθυμία του μαρτυρίου. Μάλιστα προέβλεψε τò μαρτύριό του με όραμα και ζήτησε για τόν σκοπό αυτό τις προσευχές του ήγουμένου του. Κάποια στιγμή αναχώρησε κρυφά από τò Μοναστήρι και μετέβη στην Καισάρεια τής Παλαιστίνης, στον ναό τής Άειπαρθένου Θεοτόκου, όπου παρέμεινε δύο μέρες, και άκολουθως στον ναό τής άγίας Εύφημίας. Όταν κάποτε είδε έξω από τόν ναό κάποιους μάγους από τήν Περσία τούς ήλεγξε με έντονο τρόπο. Τόν αναγνώρισαν όμως Πέρσες στρατιώτες (στην Περσία ό Άναστάσιος ήταν άξιωματικός του στρατού) και τόν όδήγησαν στη φυλακή. Δικάστηκε από τόν άρχοντα Μαρσαβανά, ό όποιος με κολακείες προσπάθησε νά τόν πείσει νά άρνηθει τόν Χριστό. Αύτός όμως δέχθηκε με ύπομονη και καρτερικότητα τούς χλευασμούς και τὰ

μαρτύρια στὰ ὁποῖα ὑποβλήθηκε. Στὴ φυλακὴ προσευχόταν διαρκῶς, ἔχοντας δίπλα του τοὺς μοναχοὺς ποὺ ὁ ἡγούμενός του ἔστειλε γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύσουν.

Παραμένοντας ἀμετακίνητος ὁ Ἀναστάσιος στὴν πίστη του στὸν Χριστό, ὁδηγήθηκε στὸν βασιλιὰ Χοσρόη στὴν Περσία. Μαζί του βρισκόταν καὶ ἓνας μοναχός⁷, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπηρετοῦσε στὴ φυλακὴ. Στὴν Περσία ἀνακρίθηκε ἐκ νέου καὶ ὑποβλήθηκε σὲ φρικτὰ μαρτύρια. Βλέποντας ὁ Χοσρόης ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τὸν μεταπείσει, διέταξε τὸν θάνατό του.

Ὁ Ἀναστάσιος μαρτύρησε, μαζί μὲ ἄλλους 70 Χριστιανούς, κοντὰ σὲ ἓνα ποτάμι. Αὐτὸς ἀποκεφαλίστηκε διὰ ξίφους, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι πνίγηκαν. Ἄξιοθαύμαστο ἦταν τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ τὰ σκυλιὰ ἔτρωγαν τὶς σάρκες τῶν ὑπολοίπων, δὲν πλησίαζαν καθόλου τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου, τὸ ὁποῖο μεταφέρθηκε ἀπὸ Χριστιανούς καὶ τάφηκε στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Σεργίου. Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἁγίου ἔγινε στὶς 22 Ἰανουαρίου τοῦ 628 κατὰ τὸ 17^ο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου⁸.

Ὁ μοναχὸς ποὺ ὑπηρετοῦσε τὸν Ἅγιο παρέμεινε στὴν Περσία γιὰ δέκα μέρες προτοῦ μεταβεῖ στὸ Μοναστήρι τοῦ ἀββᾶ Ἀναστασίου στὰ Ἱεροσόλυμα, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸ μοναχικὸ κολλόβιο (μανδύα – ράσο) τοῦ Ἁγίου. Ἀργότερα ἐπέστρεψε ξανὰ στὴν Περσία γιὰ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου. Αὐτὰ ἀναφέρονται στὸ 1^ο θαῦμα τῆς συλλογῆς, τὸ ὁποῖο μᾶς δίνει καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς περιπέτειας - πορείας τοῦ μοναχοῦ μαζί μὲ τὸ λείψανο, τὸ ὁποῖο ἐπιτελεῖ πληθώρα θαυ-

7. Ὁ μοναχὸς εἶναι αὐτὸς τὸν ὁποῖο θὰ συναντήσουμε καὶ στὴ συνέχεια κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀνάλυσης τῆς συλλογῆς.

8. Βίος καὶ μαρτύριον, σσ. 41-91.

μάτων στον δρόμο για τόν τελικό του προορισμό, τή Μονή τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου στὰ Ἱεροσόλυμα⁹.

Παρακολουθώντας τήν πορεία τήν ὁποία ἀκολουθεῖ ὁ Ἅγιος ὄντας ἐν ζωῇ, μποροῦμε ἀναμφίβολα νά τή συνδέσουμε μέ τήν πορεία πού ἀκολουθοῦν τὰ λείψανά του κατὰ τήν ἐπιστροφή τους στό Μοναστήρι του στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἡ διαδρομή μεταξύ Περσίας καί Ἱερουσαλήμ, τήν ὁποία ὁ Ἅγιος κάνει ἐνῶ ζεῖ, τήν κάνει καί μετὰ τόν θάνατό του. Εἶναι ἀξιωματικό τὸ ὅτι ὁ Ἅγιος ἀφήνει ἀνεξίτηλη τήν παρουσία του στίς περιοχές ἀπό ὅπου πέρασε καί μετὰ τόν θάνατό του, μέ τὰ θαύματα τὰ ὁποία ἐπιτελεῖ διὰ τῶν λειψάνων του.

Ἀνάλυση τῆς ἀφηγηματικῆς δομῆς τῆς συλλογῆς

Οἱ συλλογές θαυμάτων τοποθετοῦνται στήν πρώτη βυζαντινὴ περίοδο καί στίς ἀρχές τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου ἀπὸ τὸν 6^ο μέχρι τὸν 8^ο αἰ. καί ἀνήκουν οἱ περισσότερες στήν κατηγορία τῶν ἀνεξάρτητων συλλογῶν θαυμάτων, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται σὲ μεταθανάτια θαύματα.

Στὴν παροῦσα συλλογὴ ὁ συγγραφέας ἀκολουθεῖ τήν τυπικὴ μορφή μιᾶς συλλογῆς θαυμάτων, ἀρχίζοντας μέ τὸν καθιερωμένο πρόλογο καί συνεχίζοντας μέ τήν παράθεση τῶν θαυμάτων, τὸ κάθε ἓνα ξεχωριστά. Ὑπάρχει δηλαδὴ τὸ ἐξωτερικὸ πλαίσιο καί ὁ ἐξωτερικὸς ἀφηγητὴς καί παράλληλα τὸ κάθε θαῦμα εἶναι ξεχωριστὸ καί ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνο του μία αὐτοτελὴ ἀφήγηση, μέ τὴ δική του δομὴ καί τὰ δικά του πρόσωπα. Στὸ ἐπίπεδο τῆς μακροδομῆς τοῦ ὅλου ἔργου ὑπάρχει ἓνας πρόλογος καί στὴ συνέχεια 19 ξεχωριστὲς ἱστορίες - θαύ-

9. Θαύματα, 1, σ. 121, 1-4.

ματα, ἐνῶ συνάμα ἀπουσιάζει ὁ ἐπίλογος, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας πετυχαίνει νὰ δώσει τὰ μηνύματα ποῦ θέλει μέσα ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις τῶν θαυμάτων.

α. Ὁ πρόλογος

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν πρόλογο, παρατηροῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴ συνήθη τυπολογία ποῦ ἐμφανίζεται στοὺς πλείστους προλόγους τῶν συλλογῶν θαυμάτων. Ἔτσι, ἂν καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο, ἐντούτοις ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμία νὰ καταγράψει τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ζητᾶ τὴ θεία ἐνίσχυση¹⁰.

Παραθέτει συγχρόνως καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Σολομώντα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται σὲ μάρτυρες – ἀφοῦ καὶ ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ –, ὅπως ἐπίσης καὶ Ψαλμούς, δείχνοντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ τὴν πολύπλευρη χριστιανικὴ του παιδεία. Παραθέτοντας Ψαλμούς, προσπαθεῖ ἐπίσης νὰ δείξει τὰ θαυμάσια ποῦ συμβαίνουν στὸν Χριστιανισμό, ἔχοντας ὡς σκοπὸ βεβαίως νὰ ἐνδυναμώσει τὴν πίστη τῶν ἀναγνωστῶν του. Λέει στὴ συνέχεια ὅτι κανεὶς δὲν πρέπει νὰ εἶναι δύσπιστος σὲ αὐτὰ ποῦ θὰ πεῖ καὶ καλεῖ τοὺς «ἀκροατῆς» νὰ ἀκούσουν προσεκτικὰ αὐτὰ ποῦ θὰ διηγηθεῖ¹¹. Στόχος του εἶναι νὰ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἀκροατῶν του σ' αὐτὰ ποῦ θὰ ἀκολουθήσουν.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ 15ου θαύματος, στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας κάνει ἓναν σύντομο πρόλογο, παρόμοιο

10. Θαύματα (Πρόλογος), σ. 117, 1-10.

11. Στὸ ἴδιο, σ. 119, 27-28.

μέ αὐτόν στήν ἀρχή τῆς συλλογῆς. Ἀπό ἐδῶ μαθαίνουμε ὅτι συνέβησαν καί ἄλλα θαύματα σέ ἄλλες περιοχές ἀπό ὅπου πέρασε τὸ λείψανο, τὰ ὁποῖα ὁμως ὁ συγγραφέας τὰ παρέλειψε γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι φλυαρεῖ: «Τοῦ οὖν ἀδελφοῦ [...] τῇ ὁδῷ κεχηρημένου διὰ Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν, ὁποῖα καὶ ὅσα παράδοξα δράματα φέρονται τοῦ ἁγίου τούτου [...]. Διὸ ἐκὼν τὰ πολλὰ παρατρέχω, ὅπως μὴ ἀκολούθως ταῦτα διηγείσθαι πειρώμενος βαττολογεῖν δόξω τοῖς ὀλιγόροις τὴν διάνοιαν»¹².

β. Τὰ θαύματα

Μετὰ τὸν πρόλογο παρατίθενται τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται ἀκολουθώντας τὴ διαδρομὴ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὶς περιοχές ἀπὸ ὅπου αὐτὰ πέρασαν.

Παρατηρώντας κανεὶς τὴ συλλογὴ ὡς ἐνιαῖο σύνολο αὐτοτελῶν ἀφηγήσεων, ἐπισημαίνει τὴν παρουσία τῶν ἀπαιτούμενων ἐκείνων στοιχείων, τὰ ὁποῖα συντελοῦν στήν ἐνότητα τοῦ ὅλου ἔργου. Ἀπὸ τὸ 1^ο θαῦμα διαπιστώνεται ἡ ἐνότητα πού ὑπάρχει μεταξὺ τῆς συλλογῆς τῶν θαυμάτων καὶ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου. Ὁ ἀφηγητὴς συνδέει τὸ 1^ο θαῦμα μὲ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου, ἔχοντας σὰν κεντρικὸ πρόσωπο τὸν μοναχὸ ὁ ὁποῖος πρωταγωνιστεῖ στὰ περισσότερα θαύματα¹³.

Ἡ παρουσία βεβαίως τοῦ μοναχοῦ στὰ θαύματα τῆς συλλογῆς ἀποτελεῖ τὸ σημαντικότερο συνδετικὸ στοιχεῖο τῆς

12. Θαύματα, 15, σ. 147, 1-6.

13. Θαύματα, 1, σ. 121, 1-4.

συλλογῆς. Ἐμφανίζεται σὲ ἄρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὡς διαμεσολαβητῆς ἀνάμεσα στὸν πάσχοντα, ὁ ὁποῖος τοῦ ζητᾷ ἅγιο μύρο ἀπὸ τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου, καὶ στὸν Ἅγιο, ὥστε νὰ ἐπιτελεστεῖ τὸ θαῦμα¹⁴. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνεχῆ παρουσία τοῦ μοναχοῦ σὲ ἄρκετὰ θαύματα, ἡ σύνδεσή τους γίνεται σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις μὲ τρόπο παρατακτικό. Ἀρχίζοντας ὁ ἀφηγητῆς τὸ ἐπόμενο θαῦμα ἀναφέρεται σὲ πρόσωπο τὸ ὁποῖο ἐμφανίστηκε σὲ προηγούμενη ἀφήγηση, καθιστώντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δυνατὴ τὴ μεταξὺ τους σύνδεση. Διακρίνεται ὁ ἔντεχνος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ συγγραφέας μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὸ ἓνα θαῦμα στὸ ἄλλο ἐνώνοντας τὶς «σκηνές». Γιὰ παράδειγμα στὸ 4^ο θαῦμα ὁ ἀφηγητῆς ἀναφέρει ἀπὸ τὴν πρώτη κίολας πρόταση: «Οὗτος ὁ προνομασθεὶς Καλότυχος»¹⁵. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ὁ τρόπος σύνδεσης τοῦ 6^{ου} θαύματος: «Λαβὼν οὖν ὁ προρρηθεὶς μοναχὸς τὸ ἅγιον λείψανον»¹⁶.

Συγχρόνως, ἡ κοινὴ θεματικὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα θαύματα, ὡς πρὸς τὸ εἶδος τους, ἀποτελεῖ ἐξέχων συνδετικὸ στοιχεῖο. Μποροῦμε νὰ τὰ διακρίνουμε σὲ τρεῖς κατηγορίες ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἶδος τοῦ θαύματος: α) Τὰ 8 θαύματα ἔχουν νὰ κάνουν μὲ δαιμονιζόμενους. Συχνὲς εἶναι οἱ διατυπώσεις γιὰ τοὺς ψυχικὰ ἀσθενεῖς: «πνεῦμα ἔχων πονηρὸν»¹⁷, «ὑπὸ δαίμονος ἐλαννόμενον»¹⁸, «πνεῦμα ἔχων ἀκάθαρτον»¹⁹.

14. Βλ. Θαύματα, 1, σ. 121, 4-7. Θαύματα, 2, σσ. 121, 1 – 123, 3. Θαύματα, 17, σ. 151, 1-7.

15. Θαύματα, 4, σ. 125, 1.

16. Θαύματα, 6, σ. 129, 1.

17. Θαύματα, 2, σ. 121, 1. Βλ. καὶ τὸ θαῦμα 5, σ. 127, 1.

18. Θαύματα, 1, σ. 121, 8. Βλ. καὶ τὸ θαῦμα <10bis> σ. 139, 2.

19. Θαύματα, 10, σ. 137, 2. Βλ. καὶ τὸ θαῦμα 16, σ. 149, 9 καὶ τὸ θαῦμα

β) Τὰ 7 ἀναφέρονται σὲ διάφορες ἀσθένειες: στὸ 6^ο θαῦμα ὁ νεαρὸς ἀσθενὴς πάσχει ἀπὸ μία ἀσθένεια στὰ μάτια²⁰, καὶ στὸ 14^ο ἓνας στρατιώτης ὑποφέρει ἀπὸ τὸ συκώτι του²¹. γ) Τὰ ὑπόλοιπα 4 ἀναφέρονται σὲ διάφορα αἰτήματα τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Ἅγιο. Στὸ 12^ο θαῦμα μία γυναίκα χάνει τὸν δρόμο της κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύκτας καὶ κλαίοντας ζητᾷ ἀπὸ τὸν Ἅγιο νὰ τὴν βοηθήσει²².

Ἐπιπρόσθετα, τὸ κλείσιμο ὅλων σχεδὸν τῶν ἀφηγήσεων λειτουργεῖ καὶ ὡς στοιχεῖο ἐνοποιητικὸ ἀνάμεσα στὰ θαύματα καὶ συμβάλλει στὴν ὅλη κυκλικὴ ἐνότητα τῆς συλλογῆς. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ θαύματα ἔχουν εὐχάριστο τέλος μὲ τὴν παρέμβαση τοῦ Ἁγίου. Ὁ αἰτητὴς ἀποχωρεῖ δοξάζοντας τὸν Θεὸ καὶ εὐχαριστώντας τὸν ἅγιο Ἀναστάσιο. Τὸ θαῦμα ἐπιτελεῖται στὶς περισσότερες ἱστορίες μέσῳ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου. Ὁ ἀσθενὴς παίρνει ἀπομύρισμα (ἅγιο μύρο) καὶ ἀφοῦ τὸ τοποθετήσῃ πάνω του θεραπεύεται. Τέτοιες περιπτώσεις θεραπείας ἔχουμε συνήθως στὰ θαύματα ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν μὲ δαιμονιζόμενους ἢ σωματικὰ ἀσθενεῖς²³. Σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἐμφανίζεται ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος εἴτε σὲ ὄπτασία εἴτε σὲ ὄνειρο, λέγοντας στὸν ἀσθενῆ τί νὰ κάνει γιὰ νὰ θεραπευθεῖ²⁴ εἴτε στὴν πραγματικότητα λαμβάνοντας μία συγκεκριμένη

17, σ. 151, 2.

20. Θαύματα, 6, σ. 129, 3-4.

21. Θαύματα, 14, σ. 145, 1-2. Γιὰ ἄλλες ἀσθένειες βλ. καὶ τὸ θαῦμα 9, σ. 137, 2, τὸ θαῦμα 11, σ. 141, 4, καὶ τὸ θαῦμα 15, σ. 147, 10.

22. Θαύματα, 12, σσ. 141, 3 – 143, 19. Γιὰ ἄλλα αἰτήματα βλ. τὰ θαύματα 3, 4 καὶ 8.

23. Βλ. τὰ θαύματα 1, 2, 5, 6, 9, 10, <10bis>, 14, 15, 16 καὶ 17.

24. Θαύματα, 3, σ. 125, 20.

μορφή²⁵. Τὸ θαῦμα ἐπιτελεῖται σὲ μερικές περιπτώσεις ἀπλὰ μὲ τὴν ἀόρατη ἐπίσκεψη καὶ χάρι τοῦ Ἁγίου²⁶. Σὲ μία μόνο περίπτωση – στὴν τελευταία ἀφήγηση (<18>)²⁷ τῆς συλλογῆς – τὸ θαῦμα ἐπιτελεῖται μέσῳ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἁγίου.

Ὅπως ἔχει ἤδη εἰπωθεῖ, στὶς περισσότερες ἀφηγήσεις, οἱ τελευταῖες προτάσεις ἀναφέρονται στὴν ἐκπλήρωση τοῦ θαύματος καὶ στὴν εὐχαριστία τοῦ εὐεργετημένου πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν Ἅγιον²⁸. Ἐνα τέτοιο κλείσιμο σὲ ἀρκετὲς ἀφηγήσεις ἐξασφαλίζει τὴν ἐνότητα ἀνάμεσα στὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρη τὴ συλλογή.

Τέλος, στοιχεῖο πού βοηθᾷ στὴν αἴσθηση ἐνότητας τῶν θαυμάτων στὸ σύνολό τους εἶναι καὶ ἡ ἐξωτερικὴ τους ἔκταση, ἢ ὁποία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι μικρὴ. Κυμαίνεται ἀπὸ τὶς 7 γραμμὲς μέχρι τὶς 45 μὲ μέσο ὄρο τὶς 20 γραμμὲς. Ἡ μικροδομὴ τῶν ἀνεξάρτητων αὐτοτελῶν ἀφηγήσεων, ὅπως καὶ τὰ ἀφηγηματικὰ τους χαρακτηριστικὰ, παρουσιάζουν ἀρκετὲς ὁμοιότητες ἐξυπηρετώντας καὶ αὐτὰ τὴν ἐνότητα τοῦ ὅλου ἔργου.

Ἡ μικροδομὴ τῶν θαυμάτων καὶ οἱ ἀφηγηματικοὶ τρόποι

Γενικὰ ἡ μικροδομὴ ἐνὸς θαύματος πού ἀποτελεῖ μία ξεχωριστὴ ἀφήγηση ἀκολουθεῖ ἕναν σταθερὸ χαρακτήρα.

25. Θαύματα, 12, σ. 143, 17.

26. Βλ. τὰ θαύματα 4, 8 καὶ 11.

27. Θαύματα, <18>, σσ. 151-153.

28. Θαύματα, 5, σ. 127, 9-11. Βλ. καὶ τὸ τέλος τῶν θαυμάτων 3, 6, 7, 11, 12, 14 καὶ 16, στὰ ὁποῖα ὁ ἀσθενὴς δοξάζει τὸν Θεὸ καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Ἅγιον.

Προσδιορίζεται άρχικά ό τόπος, ό χρόνος, και τά πρόσωπα τής ιστορίας. Δίνεται περισσότερη σημασία στον άσθενή – «αίτητη» και στην άσθένεια – «αίτημά» του. Στη συνέχεια, σε άρκετά θαύματα, ό πάσχοντας μαθαίνει για τον άγιο Άναστάσιο και συγκεκριμένα για τήν παρουσία του λειψάνου του στην περιοχή εκείνη. Άκολουθει συνήθως μία συνομιλία ανάμεσα στα κεντρικά πρόσωπα – σε μερικές περιπτώσεις και συνομιλία ανάμεσα στον άσθενή και στον Άγιο, σε όπτασία ή όνειρο. Έπειτα ό άσθενής ζητά και παίρνει μικρή μερίδα λειψάνου ή άγιο μύρο (άπομύρισμα) και άφοϋ τó πιεί ή φορέσει έπιτελείται τó θαϋμα. Η άφήγηση τελειώνει είτε με τον εύεργετημένο να δοξάζει τον Θεό, εύχαριστώντας τον Άγιο είτε με ένα σχόλιο του άφηγητή.

Είναι έμφανές τó γεγονός ότι σε κάθε ιστορία ή άφήγηση των γεγονότων ακολουθεί μία σταθερή λογική σειρά και χρονολογική συνοχή από τήν όποία άπουσιάζουν οι διάφοροι άναχρονισμοί, δηλαδή οι άναδρομές και οι προδρομές. Άλλωστε και στο πλαίσιο τής μακροδομής, ό συγγραφέας έφαρμόζει αυτή τή μέθοδο, παραθέτοντας τά θαύματα με βάση τή χρονική στιγμή κατά τήν όποία έλαβαν χώρα στην πραγματικότητα.

Η πυκνότητα τής έκθεσης, τής άφήγησης δηλαδή γεγονότων και πράξεων, διαφέρει ανάμεσα στις ιστορίες. Στις περισσότερες από αυτές παρατηρείται μία συμπυκνωμένη - έπιταχυμένη άπόδοση των γεγονότων. Δίνονται τά πιο ούσιώδη στοιχεία του συγκεκριμένου θαύματος, τά όποια έχουν να κάνουν με τον τόπο, τον χρόνο, τά πρόσωπα, τήν άσθένεια του κεντρικού ήρωα, τον τρόπο με τον όποιο θεραπεύεται, τήν εύχαριστία του προς τον Θεό και τον Άγιο και κάποτε τó

σχόλιο τοῦ ἀφηγητῆ. Γι' αὐτὸ ἐξάλλου καὶ ἀρκετὰ θαύματα εἶναι πολὺ σύντομα σὲ ἕκταση²⁹.

Σὲ ἄλλες ὁμῶς ἱστορίες, τῶν ὁποίων ἡ πλοκὴ τῶν γεγονότων εἶναι πιὸ ἐκτενής, γίνεται μία πιὸ διεξοδικὴ ἀπόδοση τῶν γεγονότων, μὲ περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ πῶς ἐγίνε τὸ συγκεκριμένο θαῦμα. Σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, τὰ γεγονότα μέχρι νὰ ἐπιτελεστεῖ τὸ θαῦμα εἶναι περισσότερα, ἐνῶ παράλληλα ἐμφανίζονται διάφοροι διάλογοι μεταξύ τῶν προσώπων τῆς ἱστορίας ἢ μεταξύ τοῦ Ἁγίου καὶ τοῦ ἀσθενοῦς, ὅπως ἐπίσης καὶ περισσότερες παρατηρήσεις καὶ σκέψεις ἐκ μέρους τοῦ ἀφηγητῆ.

I. Ὁ χρόνος τῆς ἀφήγησης

Χαρακτηριστικὸ τῶν ἱστοριῶν τῆς συγκεκριμένης συλλογῆς εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι «ἡ πραγματικὴ χρονικὴ διάρκεια τῶν γεγονότων δὲ συμπίπτει μὲ τὴ χρονικὴ διάρκεια ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ πλασματικὴ ἀναπαράστασή τους»³⁰, ὁ χρόνος δηλαδὴ ποὺ χρειαζόμαστε γιὰ νὰ τὰ διαβάσουμε. Σὲ ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς ἱστορίες τῆς συλλογῆς ὁ «ἀφηγηματικὸς» χρόνος, δηλαδὴ ἡ διάρκεια τῆς ἐκφώνησης-ἀνάγνωσης τῆς ἀφήγησης εἶναι πάντα μικρότερος ἀπὸ τὸν «ἀφηγημένο» χρόνο ποὺ εἶναι ἡ χρονικὴ διάρκεια τῶν γεγονότων τῆς ἀφήγησης³¹. Ὁ ἀφηγητὴς ἀναφέρει γεγονότα, ποὺ ἐπεκτείνονται χρονικὰ σὲ μερικὲς ὥρες καὶ μέρες, σὲ ἀφηγηματικὸ χρόνο μερικῶν λεπτῶν.

29. Βλ. Θαύματα, <10 bis>, σ. 139, 1-8.

30. Γ. Βελουδῆ, *Γραμματολογία: Θεωρία Λογοτεχνίας*, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2002, σ. 143.

31. Στὸ ἴδιο.

Συγχρόνως παρατηρούμε και μία τεχνική του συγγραφέα για τη σύντμηση του αντικειμενικού, πραγματικού χρόνου της διάρκειας των «γεγονότων» στα όρια του χρόνου της αφήγησής του, που είναι ή παράλειψη³². Έχουμε την υπερπήδηση «γεγονότων» που δεν θεωρούνται απαραίτητα για τη συνέχιση της αφήγησης και θα λέγαμε ότι το αφηγηματικό «κενόν» γίνεται φανερό από εκφράσεις όπως: «και μετά την έβδόμη ημέρα»³³. Ο συγγραφέας παραλείπει αυτά που συνέβησαν τις προηγούμενες μέρες, κρίνοντας ότι δεν χρειάζεται να τα αναφέρει, αφού δεν είναι σημαντικά για την αφήγησή του και για αυτό που θέλει να μεταφέρει στους άγνωστος του. Αντίθετα παραθέτει άμεσως το εύχριστο τέλος που βρίσκεται στον όριζοντα των προσδοκιών τους.

II. Ο διάλογος

Ίδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο συγγραφέας χρησιμοποιεί στις αφηγήσεις του και το στοιχείο του διαλόγου με το οποίο προσδίδει παραστατικότητα και θεατρικότητα στο έργο του. Όπως σημειώνει ο Βελουδής, μία ένότητα διαλογικών μερών αποτελεί μία δραματοποιημένη σκηνή. Στο σημείο αυτό της αφήγησης, δηλαδή στη σκηνική αναπαράσταση, ο «αφηγηματικός χρόνος» τείνει να επικαλυφθεί και να εξισωθεί ακριβώς με τον «αφηγημένο χρόνο»³⁴. Έχουμε δηλαδή «την παρεμβολή της πλασματικής πραγματικότητας μέσα στον λόγο του κειμένου»³⁵.

32. Στο ίδιο, σ. 144.

33. Θαύματα, 6, σ. 129, 17.

34. Γ. Βελουδής, Γραμματολογία, σ. 147.

35. Τ. Τοντόροφ, Ποιητική (μετάφρ. Α. Καστρινάκη), έκδ. Γνώση,

Ὁ διάλογος εἶναι πολὺ συνηθισμένος σὲ ἄρκετὰ θαύματα μεταξύ τοῦ μοναχοῦ ἢ τοῦ Ἁγίου καὶ τοῦ ἀσθενοῦς, τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ ἀσθενοῦς ἢ μεταξύ διαφόρων ἄλλων προσώπων τῆς ἀφήγησης ποὺ συναναστρέφονται μὲ τὸν ἀσθενῆ ἢ τοὺς συγγενεῖς του. Πετυχαίνει μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ἀφηγητὴς νὰ ἐντάξει τὸν ἀναγνώστη του μέσα στὸ ὄλο σκηνικὸ καὶ νὰ τὸν μετατρέψει σὲ θεατὴ τῶν γεγονότων³⁶.

Ἐνισχύεται μὲ τὸν τρόπο αὐτό, δηλαδὴ τὸν διάλογο, ἡ αἴσθησις τῆς ὑπαρξῆς θεατρικοῦ σκηνικοῦ. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ διάλογος ἀποτελεῖ «τὸ στοιχεῖο τῆς ἀφήγησης ποὺ συγκροτεῖ σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τὴ στενότατη συγγένειά της μὲ τὸ δράμα»³⁷. Ὁ ἀναγνώστης τοποθετεῖται μέσα στὴν ὄλη σκηνή, ζώντας ἀπὸ κοντὰ τὰ γενόμενα καὶ ἡ ἐστίασις, θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ, ὅτι γίνεται ἐσωτερικὴ.

Παράλληλα, στοὺς διάφορους διαλόγους ἐμφανίζεται καὶ ἡ περίπτωση τῶν πιὸ δύσπιστων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ θαῦμα καὶ μετὰ νὰ πιστεύσουν στὸν Θεὸ ἢ στὸν Ἅγιο. Τέτοια περίπτωση ἔχουμε στὸ 3^ο θαῦμα στὸν διάλογο μεταξύ τῶν κεντρικῶν προσώπων τῆς ἀφήγησης³⁸. Συγχρόνως, σὲ μερικὲς ἀφηγήσεις ἐμφανίζεται καὶ ἡ περίπτωση τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι θὰ προσφέρουν κάποιον τάμα στὸν Ἅγιο ἐφόσον ἐκπληρωθεῖ τὸ αἶτημά τους³⁹.

Ἀθήνα 1989, σ. 69.

36. Βλ. ἐνδεικτικὰ, *Θαύματα*, 6, σ. 129, 8-18.

37. Γ. Βελουδῆ, *Γραμματολογία*, σ. 147.

38. *Θαύματα*, 3, σ. 125, 22-26. Πρβλ. *Θαύματα*, 11, σ. 141, 5-7.

39. *Θαύματα*, 4, σ. 125, 5-6.

III. Τὸ σχόλιο

Ὁ συγγραφέας υἱοθετεῖ στὶς ἀφήγησεις του καὶ ἕναν ἄλλο ἀφηγηματικὸ τρόπο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν διάλογο, τὸ «σχόλιο», μὲ σκοπὸ νὰ προκαλέσει τὴν ἀμεσότητα σὲ σχέση μὲ τὸν ἀναγνώστη του. Ὁ ἀφηγητὴς διακόπτει τὴν κυρίως ἀφήγηση γιὰ νὰ παρεμβάλει δικές του σκέψεις καὶ παρατηρήσεις, κάνοντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο αἰσθητὴ τὴν παρουσία του. Στὸ 9^ο θαῦμα ὁ ἀφηγητὴς διακόπτει τὴν ἀφήγησή του ὅταν οἱ γνωστοὶ τοῦ ἀσθενοῦς ἔχουν ἀπελπιστεῖ ἀπὸ τὴν κατάστασή του καὶ λέει: «Ἄλλ' ὅτε πᾶσα ἐπὶ τῷ νοσοῦντι ἠπόρησε τέχνη, τότε ὁ παντοδύναμος καὶ εὐσπλαχνος ἡμῶν Θεὸς τὴν οἰκείαν ἐνεδείξατο καὶ εἰς αὐτὸν φιλανθρωπίαν διὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος»⁴⁰. Τέτοιου εἴδους σχόλια βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸν χρόνο τῆς ἀφήγησης καὶ προκαλοῦν συνάμα μίαν ἐπιβράδυνση καὶ παύση τῆς αὐξάνοντας τὴν ἀγωνία τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τὴ συνέχεια καὶ τὴν κατάληξη τῆς ἱστορίας⁴¹. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μέσῳ τῆς διακοπῆς τῆς κυρίως ἀφήγησης καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀποστασιοποίησης τοῦ ἀναγνώστη ἀπὸ αὐτήν, ὁ ἀφηγητὴς αὐξάνει τὴ δραματικότητα, ἐγείροντας περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη.

Παράλληλα, σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις τὰ σχόλια αὐτὰ λειτουργοῦν καὶ ὡς προαγγελίες. Προϊδεάζεται δηλαδή ὁ ἀναγνώστης γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ γεγονότος ἢ καὶ γιὰ τὴν τελικὴ ἔκβαση ὀλόκληρης τῆς ἀφήγησης. Συνήθως ἡ προαγγελία γίνεται ὑπαινικτικὰ καὶ συντελεῖ ὥστε νὰ ἐντείνεται ἡ παρακολούθηση τῆς ἀφήγησης ἐκ μέρους τοῦ ἀναγνώστη. Στὸ 7^ο θαῦμα ὁ ἀφηγητὴς διακόπτει τὴν ἀφήγησή του στὰ ἐνδιά-

40. Θαύματα, 9, σ. 137, 8-10.

41. Γ. Βελουδῆ, Γραμματολογία, σ. 148.

μεσα σημεῖα της, ὅταν «βλέπει» τὴ δυσπιστία τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα, γιὰ νὰ παρεμβάλει μίαν προαγγελία (περίπτωση παρεμβλημένης προαγγελίας)⁴².

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ἀφηγητὴς, παραθέτοντας καὶ ἀπόσπασμα ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ δηλώνοντας εὐθέως ὅτι θὰ πεῖ τί ἔκανε σὲ αὐτὴ τὴ γυναίκα ὁ Θεός, προῖδεάζει τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὸ τί θὰ συμβεῖ. Αὐξάνει τὴν ἀγωνία του, ἐνῶ ὁ ἀναγνώστης περιμένει ὅτι θὰ παρακολουθήσει τὴν ἐπιτέλεση ἐνὸς θαύματος, τὸ ὁποῖο θὰ πείσει τὴν ἄπιστη γυναίκα.

Ἐξάλλου, σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις τὸ σχόλιο τοῦ ἀφηγητῆ παίρνει τὸ ὕφος μικρῆς θεωρητικῆς διατριβῆς. Ὁ Βελουδῆς ἐξετάζοντας τὸ θέμα αὐτὸ παρατηρεῖ ὅτι τέτοια σχόλια «ὀδηγοῦν πέρα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἀφηγηματικὴ πράξη στὸν χῶρο τῆς θεωρητικῆς γενίκευσης ἢ τῆς φιλοσοφικῆς θεώρησης τοῦ ἀντικειμένου της»⁴³. Στὸ τέλος τοῦ 8^{ου} θαύματος, ὁ ἀφηγητὴς σχολιάζει καὶ λέει: «οὕτω τῆς σοφῆς καὶ φιλανθρώπου προνοίας ἐν ἐλέει κυβερνώσης τὸ γένος ἡμῶν, κἂν μάλιστα ἀμέτριοι ἀμαρτίαις ἐσμέν πεφορτισμένοι, καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν καὶ μέχρι αἰῶνος θαυματουργούσης ἐν ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαρτύρων»⁴⁴. Τέτοια σχόλια, ποὺ κάνουν τὸν ἀναγνώστη νὰ σχηματίσει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ ἀφηγητὴς ἔχει παραχωρήσει τὴ θέση του στὸν συγγραφέα, ὀδηγοῦν σὲ διάφορες φιλοσοφικὲς θεωρήσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ θαυματουργικὴ χάρις του. Βεβαίως ὁ συγγραφέας μὲ αὐτὰ τὰ σχόλια θέλει ἀπλῶς νὰ γίνῃ πιὸ πειστικός.

42. Θαύματα, 7, σ. 131, 15-19. Πρβλ. Γ. Βελουδῆ, *Γραμματολογία*, σ. 146.

43. Γ. Βελουδῆ, *Γραμματολογία*, σ. 148.

44. Θαύματα, 8, σ. 135, 18-21.

IV. Ἡ ἐπανάληψη

Θέλοντας νὰ καταστήσει τὸ ἔργο του πιὸ παραστατικὸ καὶ ζωντανό, ἀλλὰ καὶ νὰ περάσει τὰ μηνύματα ποὺ θέλει στὸν ἀναγνώστη, ὁ συγγραφέας υἰοθετεῖ καὶ τὴ μέθοδο τῆς ἐπανάληψης τοῦ ἰδίου γεγονότος σὲ διαφορετικὸ χρόνο καὶ τόπο καὶ μὲ διαφορετικὰ πρόσωπα. Μία χαρακτηριστικὴ ἐπανάληψη ἐνὸς εἴδους θαύματος ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν περίπτωση τοῦ μοναχοῦ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ζητᾶ ὁ ἀσθενὴς «ἀπομύρισμα» τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου καὶ ἀφοῦ τὸ πάρει θεραπεύεται⁴⁵.

Στὰ πλαίσια τῆς ἐπανάληψης θὰ τοποθετούσαμε καὶ τὴν ἀντίθεση ποὺ γίνεται ἀνάμεσα στὸν Ἅγιο - ἰατρὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο - ἰατρό. Ὁ ἀφηγητὴς προσπαθεῖ μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφή τῶν θαυμάτων νὰ καταδείξει τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Ἁγίου καὶ συνάμα τοῦ Θεοῦ ὡς ἰατροῦ, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν κατωτερότητα τοῦ ἀνθρώπου - ἰατροῦ⁴⁶. Ὁ ἴδιος ὁ ἰατρὸς τοῦ ἀσθενοῦς μάλιστα, ἀφοῦ βλέπει τὴ γρήγορη ἀνάρρωσή του, ἀναγνωρίζει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν δοξάζει καὶ αὐτός⁴⁷. Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀσθενεῖς, ἐνῶ καταναλώνουν τὴ ζωὴ τους στοὺς γιατροὺς, ἀντὶ νὰ θεραπευθοῦν γίνονται χειρότερα⁴⁸.

45. Βλ. Θαύματα, 1, σ. 121, 4-11 καὶ Θαύματα, 2, σσ. 121, 1 – 123, 3. Θαύματα, <10 bis>, σ. 139, 4-7.

46. Θαύματα, 2, σ. 123, 4-7.

47. Θαύματα, 9, σ. 137, 14-15.

48. Θαύματα, 6, σ. 129, 7-8. Θαύματα, 14, σ. 145, 1-3.

V. Ὁ ἀφηγητὴς καὶ ἡ ὀπτικὴ γωνία τῆς ἀφήγησης

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀφήγηση, αὐτὴ πραγματοποιεῖται σὲ γ' πρόσωπο σὲ ὀλόκληρη τὴν ἔκταση τῆς συλλογῆς. Ἐπικρατεῖ ἡ ἐξωτερικὴ ὀπτικὴ γωνία ἢ αὐτὸ ποῦ θὰ ὀνόμαζε ὁ T. Τοντόροφ, «ἡ ὀπτικὴ γωνία ἀπὸ πίσω ὅπου ὁ ἀφηγητὴς ξέρει περισσότερα ἀπὸ τὰ πρόσωπά του»⁴⁹. Ὁ ἀφηγητὴς δηλαδὴ φαίνεται νὰ βρίσκεται παντοῦ καὶ νὰ περιγράφει γεγονότα καὶ καταστάσεις ποῦ συμβαίνουν σὲ ὅποιοδῆποτε χρόνο καὶ τόπο, καθὼς ἐπίσης τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τῶν προσώπων του καὶ τὸν συναισθηματικὸ του κόσμο, ἀπὸ τὴ δική του ὁμῶς ὀπτικὴ γωνία⁵⁰. Παρεμβαίνοντας μὲ δικά του σχόλια καὶ παρατηρήσεις στοχεύει νὰ καθοδηγήσει τὸν ἀναγνώστη του στὰ δρώμενα τῆς ἀφήγησης. Αὐτά, γιὰ λίγες ἀφηγήσεις, εἶναι ἐμφανῆ εἴτε στὴν ἀρχὴ εἴτε στὸ μέσο, ἐνῶ στὶς πλείστες καταλαμβάνουν τὸ τέλος τῆς διήγησης⁵¹.

Ἐπίλογος

Ἐν κατακλείδι, μὲ τὴν παραπάνω ἀνάλυση τῆς συλλογῆς, φαίνεται ἡ προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέα νὰ προσδώσει στὸ ἔργο του ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ παραστατικότητα, ζωντάνια καὶ θεατρικότητα. Αὐτὸ τὸ πετυχαίνει μὲ τὴ χρῆση κοινῶν ἀφηγηματικῶν στοιχείων καὶ παρόμοιων ἐσωτε-

49. Γ. Βελουδῆ, *Γραμματολογία*, σ. 139, ὅπου καὶ ἡ συγκεκριμένη ἀναφορὰ στὴν ἀποψη τοῦ T. Τοντόροφ.

50. Στὸ ἴδιο, σ. 140.

51. Βλ. ἐνδεικτικὰ, *Θαύματα*, <10 bis>, σ. 139, 7-8, καὶ *Θαύματα*, 15, σ. 147, 16-18.

ρικῶν καὶ ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν θαυμάτων, ἔστω καὶ ἂν ἀποτελοῦν ξεχωριστὲς ἀφηγήσεις τὸ καθένα. Τὰ θαύματα, παρὰ τὸ ὅτι χωρίζονται τοπικὰ σὲ διάφορες ὁμάδες, ἐντούτοις ἔχουν ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα. Μὲ διάφορα μέσα ὁ συγγραφέας προσπάθησε νὰ κάνει πιὸ ἀληθοφανῆ τὰ θαύματα καὶ νὰ προσφέρει στὸν ἀναγνώστη τοὺς διδάγματα ποὺ ἀφοροῦν στὴ χριστιανικὴ πίστη.

Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ κατὰ Χριστὸν φιλόσοφος*

Πέτρου Παναγιωτόπουλου
Ἐπίκουρου καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Ὄταν συναντοῦμε μοναδικές καὶ χαρισματικές προσωπικότητες, ἔχουμε τὴν αἴσθηση καὶ λέμε ὅτι ἄτομα σὰν καὶ αὐτὰ βγαίνουν μία φορά τὸν αἰῶνα – καὶ συνήθως ἔτσι εἶναι. Τὶς περισσότερες φορές τέτοια πρόσωπα ἀναγνωρίζονται καὶ τιμοῦνται ἀπὸ τοὺς συγκαιρινούς τους – σπάνια δὲ μπορεῖ καὶ νὰ διώκονται, ἐπειδὴ θεωροῦνται ἐπικίνδunami. Ἄλλοτε πάλι, μπορεῖ καὶ νὰ περιέρχονται στὴν ἀφάνεια, μέχρι νὰ ἔρθουν ἄλλοι ἄνθρωποι, γενιὲς ἀργότερα, νὰ εἶναι ἄξιοι νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ ἔργο τους καὶ νὰ ἀναδείξουν τὴν προσφορά τους.

Ἄναμφισβήτητα, ὅποιος ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ μεγάλη ἐκπληξὴ πού λέγεται ἅγιος Μάξιμος Γραικός, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀναρωτηθεῖ πῶς συνέβη αὐτὸ τὸ παράδοξο, νὰ περάσουν τόσοι αἰῶνες σιγῆς γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴ δράση του, νὰ παρέλθουν τόσα καὶ τόσα χρόνια ἀγνοίας γιὰ μία ἐξαιρετικὴ προσωπικότητα αὐτοῦ τοῦ διαμετρήματος. Ἀπαντήσεις καὶ ἐρμηνεῖες σίγουρα μποροῦν νὰ δοθοῦν διάφορες, ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐκτιμήσω πῶς στὸ σύνολό τους στέκουν ἀδύναμες νὰ ἐξηγήσουν αὐτὸ τὸ ἔως καὶ ἀσυγχώρη-

* Εἰσήγηση κατὰ τὴν παρουσίαση τοῦ Τόμου «Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός», Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο, Ἱστορικὴ προσέγγιση, ἔκδ. Ἱερὰ Μητρόπολις Ἄρτης, 2017, Θεολογικὴ Σχολὴ ΑΠΘ, 12/3/2018.

το κενό στη γνώση μας. Ἐνδεχομένως παραλείψεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ «μετροῦν» καὶ τὴν ποιότητα ἐνὸς πολιτισμοῦ.

Μὲ βάση τὸ κριτήριό αὐτό, βραδιές σὰν τὴν ἀποψινὴ δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς μία ὀφειλόμενη τιμὴ τοῦ Γένους σὲ ἕναν ἐξέχοντα πνευματικό του πρόγονο, ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει νὰ θεωροῦνται καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται ὡς ψηφίδες μιᾶς σειρᾶς πράξεων καὶ ἐκδηλώσεων ποὺ συντείνουν στὴ συλλογικὴ αὐτοσυνειδησία.

Προχωρώντας τώρα στὴν οὐσία τῆς σημερινῆς συνάντησής μας, προσωπικὰ βλέπω ὅτι ἔχουμε νὰ δοῦμε ξεχωριστὰ δύο πεδία, τὴ μακρὰ περιπέτεια τοῦ βίου τοῦ ἴδιου τοῦ ἀγίου Μαξίμου ἀπὸ τὴ μία καὶ τὸ πρὸ τριακονταετίας Συνέδριο στὴν Ἄρτα πρὸς τιμὴν του, καὶ μαζὶ τὴν ἱστορία τῆς ἔκδοσης – ἢ τῆς μὴ ἔκδοσης, ἂν προτιμᾶτε – τῶν Πρακτικῶν του, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

*

Ξεκινᾶμε ἀπὸ τὸ πρῶτο. Ὁ ἅγιος Μαξίμος. Ἀπὸ τὴν Ἄρτα τῆς πρώτης Τουρκοκρατίας, στὴ «γέφυρα» τῆς Κέρκυρας, τὴν κοσμογονία τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, τὴν ἡσυχία τοῦ Βατοπεδίου, τὴ δόξα τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας στὴ ρωσικὴ ἀναμόρφωση, τὶς λευκὲς νύχτες στὴν ὑγρασία τῆς ρωσικῆς φυλακῆς, τὴ μερικὴ ἀποκατάσταση καὶ τὴν τελευταία ἀναλαμπὴ τῆς δημιουργίας του. Ἀπὸ τὴν ἀμάθεια τῆς κατεχόμενης Ἑλλάδας στὸν πνευματικὸ ἀναβρασμὸ τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν πνευματικὴ θεωρία καὶ τὸν πρακτικὸ βίό τῆς ἀθωνικῆς πολιτείας. Ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ καὶ μεταβυζαντινὸ περιβάλλον στὴ μοσχοβίτικη ἀναδημιουργία. Ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ καὶ τὴν ὑπατιὰ τιμὴ στὸν ἐξευτελισμὸ τῆς κάθειρξης. Ἀπὸ τὴ διεθνή φήμη στὴν ἀφάνεια αἰώνων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλι στὴν ἀναγνώριση.

Ἐπισκοπώντας τὸ σύνολο τῆς πορείας του, θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν χαρακτηρίσουμε ὡς ἕνα παγκόσμιο ἄνθρωπο. Ἐναν ἄνθρωπο πὸν κατάφερνε νὰ πραγματοποιήσει τὶς μεγάλες συνθέσεις ἀνάμεσα σὲ διαφορετικὲς παραδόσεις, πὸν μπορούσε νὰ βρῖσκει καὶ νὰ δίνει τὸ δικό του αὐθεντικὸ στίγμα σὲ ἐποχές καὶ κοινωνίες συγχύσεων, ἀνακατατάξεων καὶ ἀλλαγῶν, πὸν μπορούσε νὰ ἐνσαρκώνει ἐπιτυχημένα τὴν οἰκουμενικότητα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἐναν δεξιότητην τοῦ λόγου πὸν κατάφερνε καταμεσῆς στὸν βαρὺ πνευματικὸ μοσχοβίτικο χειμῶνα νὰ ὑμνεῖ τὴ Φλωρεντία καὶ νὰ μνημονεύει τὸ παρισινὸ κλέος τῶν ἡμερῶν του, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή ἀποκαθιστοῦσε τὴ συνέχεια τῶν ρωσικῶν γραμμάτων μὲ τὴ βυζαντινὴ παράδοση.

Θὰ ἦταν ἰδιαίτερα ἐπισφαλὲς νὰ μπορούσε νὰ ἰσχυριστεῖ κάποιος πὸς εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζει τὸν ἰδιαιτέρο χαρακτήρα του. Μποροῦμε ὅμως νὰ ποῦμε μᾶλλον ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα πνεῦμα ἀνήσυχο, ἀεικίνητο καὶ φιλέρευνο, πὸν ἀναζητᾷ τὴν ἀλήθεια στὸ βάθος της, πὸν δὲν ἀρκεῖται σὲ αὐτὸ πὸν θὰ λέγαμε «γνώση γιὰ τὴ γνώση», ἀλλὰ ἐπιδιώκει τὴ μετάγχιση ὅσων ἀποκόμισε στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Καὶ πέραν αὐτῶν, δὲν ὑπῆρξε ἕνας «θεολόγος τοῦ γραφείου», ἀποκομμένος ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι. Ὅταν διαπίστωσε τὴν ἐμπέδωση τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας, τὴν παραχάραξη τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν ἀπὸ τὶς ἐκκλησιαστικὲς καὶ πολιτικὲς ἀρχὲς τῆς Μόσχας, ὀρθοτόμησε τὴν ἀλήθεια καὶ ὑπερασπίστηκε ἐκείνους πὸν καταπιέζονταν καὶ ὑπέφεραν ἀπὸ τὸ ἄδικο σύστημα διοίκησης. Ἀναδείχθηκε ἔτσι σὲ αὐθεντικὸ ἐκφραστὴ τοῦ ἡσυχαστικοῦ πνεύματος, στὸ ὁποῖο ἡ ἀναχώρηση δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀδιαφορία γιὰ τὰ κοινωνικά

δρώμενα, αλλά τή λήψη τῆς ἀπαραίτητης ἀπόστασης γιά νά ἐκτιμηθεῖ ὀρθά ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων.

Μποροῦμε ἔτσι νά ἀντιληφθοῦμε πιό καθαρά μάλλον, γιὰτί ἀντιτάχθηκε μέ τόσο σθένος στήν ἐξάπλωση τῶν δεισιδαιμονιῶν καί αἰρέσεων πού συνάντησε στόν ρωσικό λαό καί τήν ἡγεσία του, ἀλλά κυρίως τήν ἀπερίφραστη ἀντίθεσή του στήν ἀπόπειρα κατοχύρωσης ἀπό τίς ἐκκλησιαστικές ἀρχές τοῦ δικαίωματος τῆς δουλοπαροικίας, ὡς τάχα ἱεροκανονικοῦ καί παραδοσιακοῦ.

Ὅπως φαίνεται, ἡ ἐπίκληση τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς κοινωνικῆς ἀνομίας, καί κυρίως μέσα ἀπό τή νόθευση τῆς οὐσίας τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, εἶναι πολὺ παλιό φαινόμενο.

Τήν παρρησία του αὐτή τήν πλήρωσε βέβαια καί τήν πλήρωσε βαριά. Ἀλλά καί μέσα στήν πολυετή του δοκιμασία, δέν ἔπαψε νά διδάσκει, φανερώνοντας τὸ αὐθεντικό χριστιανικό ἦθος. Ἀνεξίκακος ἀπέναντι στοὺς συκοφάντες του, ἔμεινε ἀκέραιος στίς ἀπόψεις του, καί δέν θέλησε νά ἐξαργυρώσει τήν ἀλήθεια τοῦ λόγου του μέ τήν ἀπαλλαγὴ του ἢ ἔστω τὴ βελτίωση τῶν ὄρων διαβίωσής του. Μέσα στίς συνθήκες τῆς βαριάς καί πικρῆς ξενιτιάς, δέν παραλείπει νά ζητήσῃ τήν ἀποκατάσταση τῆς κανονικῆς κοινωνίας μέ τὴ Μητέρα Ἐκκλησία, νά καταδικάσει τοὺς μεγαλοϊδεατισμοὺς τῶν κρατούντων γιά τὴ ρωσικὴ μονορθοδοξία καί τήν Τρίτη Ρώμη. Δέν πτοεῖται ἀπὸ τὴ δεινὴ του θέση καί συνεχίζει νά ἀναζητᾷ τήν ἀποκατάσταση τοῦ δικαίου, ὑπερασπιζόμενος γιά παράδειγμα τήν ἐλληνικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς Οὐνίας (μετὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς Φερράρας – Φλωρεντίας) πού τῆς προσῆψαν Ρῶσοι ἐκκλησιαστικοί.

Τόσο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς καθολικῆς ἐκτίμησης ποὺ ἀπολάμβανε ὅσο καὶ μέσα στὰ βάσανα καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς του (ὅπως ἡ ἀπάνθρωπη στέρηση τῆς θείας κοινωνίας γιὰ 14 ἢ κατ' ἄλλους γιὰ 17 χρόνια, ἀλλὰ καὶ ἡ δυνατότητα νὰ γράφει καὶ νὰ διαβάξει – ὑποθέτω πὼς ἀντιλαμβανόμαστε ὅλοι τί σημαίνουν αὐτὰ γιὰ ἓναν μοναχὸ καὶ μάλιστα μὲ τὸ

ὑψος τῆς λογιωσύνης τοῦ Μαξίμου – καθὼς καὶ τὰ βασανιστήρια ποὺ ὑπέστη, γιὰ τὰ ὁποῖα κάνουν λόγο οἱ πηγές), δὲν ξεχνοῦσε τὰ βάσανα τῶν συμπατριωτῶν του, καὶ καλοῦσε τοὺς οἰκοδεσπότες του νὰ συνδράμουν στὴν ἀπελευθέρωσή τους. Δὲν λησμονοῦσε οὔτε τὶς ἀνάγκες τῆς Μονῆς τῆς μετανοίας του καὶ ζητοῦσε τὴν ἐνίσχυσή της. Ὡς γνήσιος μαθητῆς τοῦ Κυρίου του, δὲν ἔπαψε νὰ προσεύχεται ὑπὲρ τοῦ ἀπηνοῦς διώκτη του, μητροπολίτη Μόσχας Δανιήλ. Ἀλλὰ καὶ ὡς πραγματικὸς ἐργάτης τοῦ πνεύματος δὲν σταμάτησε οὔτε καὶ ὑπὸ τοὺς ἀσφυκτικούς περιορισμούς του νὰ δημιουργεῖ, καὶ γέμισε τοὺς τοίχους τοῦ κελιοῦ του μὲ τοὺς στίχους τοῦ Κανόνα ποὺ συνέθεσε.

Ὅπως περιγράφεται ἀνάγλυφα στὸν ἀνὰ χεῖρας Τόμο, ὁ Μάξιμος ὁ Ἑλληνας λειτούργησε ὡς κατὰ Χριστὸν φιλόσοφος. Σὲ ὅλες τὶς διακυμάνσεις τοῦ βίου του διαπιστώνουμε πὼς παρέμεινε ἕνας αὐθεντικὸς ἀνθρωπιστής, μὲ ἕναν προσανατολισμὸ ποὺ παραπέμπει περισσότερο στὴ βιβλικὴ λειτουργία τῆς προφητείας. Ἀναζητοῦσε τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, πέρα ἀπὸ τὰ σχήματα καὶ τὶς μονομέρειες ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ἀνθρώπινη ἐπίνοια, ἀκόμη καὶ ὑπὸ τὸν μανδῦα ἑνὸς θρησκευτικοῦ συστήματος. Ἴσως ἔτσι μόνο μποροῦμε νὰ καταλάβουμε γιὰτὶ συμβούλευσε τὸν τραχὺ καὶ αὐταρχικὸ τσάρο Ἰβάν τὸν Τρομερό, ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ μία πολεμικὴ ἐπιχείρηση, πρῶτα νὰ φροντίσει τὶς χῆρες καὶ τὰ ὀρφανὰ τοῦ πολέμου, καὶ ὕστερα νὰ πάει νὰ προσκυνήσει στὴν Ἐκκλησία. Ἡ πάλι, νὰ ἐρμηνεύσουμε πὼς γίνεται ἀπὸ τὴ μία νὰ ἀντιτάσσεται στὴν οἰκονομικὴ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἐξυμνεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τέχνη ποὺ ἀνυψώνει πνευματικὰ τοὺς πιστούς.

*

Ἄς φύγουμε ὅμως τώρα ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ προσώπου, γιὰ νὰ πᾶμε στὴν ἱστορία τοῦ Τόμου.

Πρὶν ἀπὸ 30 ἀκριβῶς χρόνια διοργανώνεται στὴν Ἄρτα ἓνα μεγάλο Συνέδριο, γιὰ νὰ τιμηθεῖ καὶ νὰ ἀνασυρθεῖ ἀπὸ τὴ λήθη τὸ ἐκλεκτὸ τέκνο τῆς πόλης, ὁ κατὰ κόσμον Μιχαὴλ Τριβώλης καὶ γνωστὸς πλέον ὡς ἅγιος Μάξιμος Γραικός. Στὴ διοργάνωση συνεργάζονται ἄρμονικὰ ὅλοι οἱ φορεῖς τῆς πόλης ὑπὸ τὴν ἀρωγὴ τῆς κρατικῆς διοίκησης καὶ τὸ ἀποτέλεσμα κρίνεται ὡς ἀπόλυτα ἐπιτυχημένο. Παρὰ τὸ συγκεκριμένο τοῦ ἀντικειμένου του, ἡ θεματολογία τοῦ Συνεδρίου θὰ λάβει μίαν ἐντυπωσιακὴ ποικιλία καὶ εἰδικοί ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ θὰ ρίξουν φῶς στὸ πολυδιάστατο τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀγίου. Ἡ προσέγγιση στὴ δράση του γίνεται ἀπὸ πλῆθος πλευρῶν (θεολογική, ἱστορική, αἰσθητική, φιλοσοφική κ.ἄ.) καὶ ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀνέφερε μίαν συμμετέχουσα, δὲν ἦταν ἓνα Συνέδριο, ἀλλὰ μᾶλλον ἓνας πνευματικὸς ἀναβαπτισμὸς.

Μέχρι ἐδῶ ὅλα κύλισαν ἐξαιρετικά. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅμως ἀνέλαβε ἡ ἐλλαδικὴ πραγματικότης νὰ προσγειώσει τὸ αἶσθημα ποὺ δημιουργήθηκε. Λίγο οἱ εἰσηγητὲς ποὺ καθυστέρησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴν ἀποστολὴ τῶν κειμένων τους, περισσότερο ἢ ἐπόμενῃ δημοτικὴ ἀρχὴ ποὺ ἀρνήθηκε τὴν ὑποχρέωση ἐκδοσης τῶν Πρακτικῶν καὶ τελικὰ ἡ «καθημερινὴ τρέλα» ποὺ βαλτώνει τὴ δημιουργία στὸν τόπο μας, καταδίκασαν καὶ τὸ Συνέδριο τὸ ἴδιο στὴν ἀφάνεια. Τὰ Πρακτικά του ἔμειναν στὰ ἀζήτητα...

Και ὅπως σχεδὸν γίνεται πάντοτε, ἔχουμε δυστυχῶς ἀνάγκη ἀπὸ ἡρώες γιὰ νὰ γίνεи αὐτὸ ποὺ πρέπει, γιὰ νὰ καταφέρουμε τὸ αὐτονόητο. Ὁ παρῶν καὶ σήμερα Θανάσης Κουρταλίδης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἔμπνευστῆς τοῦ Συνεδρίου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ κείμενα, δὲν θέλησε νὰ ἀφήσει τὸ πνευματικὸ του τέκνο νὰ χαθεῖ, οὔτε καὶ τὴν τιμὴ στὸν Ἅγιο νὰ ἐλαττωθεῖ. Περίπου δύομιση δεκαετίες μετὰ καὶ μὲ τὴν ἔμπρακτὴ ὑποστήριξη τοῦ ἐπίσης συμπαρισταμένου Σεβασμιωτάτου Ἰγνατίου, ἀναλαμβάνει φιλότιμα τὸ ἐγχείρημα τῆς ἔλευσης ὅσων λέχθησαν στὴ δημοσιότητα.

Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ ἀκριβῆ Πρακτικά. Ὁ ἐπιμελητῆς ἀπέδωσε σὲ εὐρείες συνόψεις τὶς τοποθετήσεις τῶν ἐισηγητῶν ἀλλὰ καὶ τὶς παρεμβάσεις κατὰ τὶς συζητήσεις ποὺ ἀκολούθησαν. Αὐτὸ ὅμως δὲν μειώνει σὲ τίποτε τὴν ἀξία τῆς ἔκδοσης. Ἐνδεχομένως νὰ ὑστερεῖ στὴν προσφορὰ πρὸς τὸν συστηματικὸ μελετητῆ, ὥστόσο ὁ μέσος ἀλλὰ καὶ ὁ εἰδικὸς ἀναγνώστης εἶναι σὲ θέση νὰ ἀντιληφθοῦν κάθε συμβολὴ ποὺ κατατέθηκε. Ἐπιπλέον, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προκύπτει ἕνα πρόσθετο ὄφελος στὴν προσέγγιση τοῦ ὑλικοῦ, καθὼς ἡ ἐπιλογή ἔγινε μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ γίνονται σαφεῖς οἱ κύριες θέσεις κάθε ὁμιλητῆ, ἀλλὰ καὶ κυρίως νὰ διατηρεῖται ἡ ζωτικότητα τῶν συζητήσεων.

Μετὰ τὴ συστηματικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Βατοπεδίου τῶν λόγων του καὶ τὶς διάφορες ἄλλες ἐκδόσεις μὲ τὸν βίο του ἢ ἐπιμέρους ἔργα του, διατίθενται ἔτσι στὸ ἐλληνοφώνο κοινὸ τὰ συμπεράσματα τῆς διεθνοῦς ἔρευνας πρὸ λίγων δεκαετιῶν, γιὰ τὴ διακρίβωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς μιᾶς προσωπικότητας μὲ ἰδιαίτερη ἀκτινοβολία. Σὲ δευτέρω ἐπίπεδο ἀκόμη μᾶς παρέχεται μία μικρὴ ἀλλὰ ἰδιαίτερα

γνώριμη πιστεύω καὶ διδακτικὴ διήγηση γιὰ τὴ διάδοση τῶν ἰδεῶν στὸν τόπο μας.

Ἀξίζει νὰ προστεθεῖ ὅτι στὸ πλαίσιο τοῦ κλίματος τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, διατυπώθηκε μίᾳ πολὺ ἐνδιαφέρουσα πρόταση ἀπὸ τὴν Ὁργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνεδρίου πρὸς τὴ Γενικὴ Γραμματεία Ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, νὰ θεσπιστεῖ ὁ Ἅγιος ὡς προστάτης τῶν ἀπόδημων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε τὴν τύχη της, ἀλλὰ θὰ εἶχε ἴσως ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίζαμε τυχὸν λεπτομέρειες γιὰ ὅ,τι ἐπιπλέον συνέβη σχετικὰ.

*

Σεβασμιώτατε, ἀγαπητὲς φίλες καὶ φίλοι,

Ὁ ἀββᾶς Μᾶρκος λέει ὅτι «γνώσις ἀληθῆς ὑπάρχει ἢ τῶν θλιβερῶν ὑπομονή· καὶ τὸ μὴ αἰτιάσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ συμφοραῖς». Εἶναι σαφὲς ὅτι μέσα ἀπὸ τὶς διακυμάνσεις τοῦ βίου του, ὁ ἅγιος Μάξιμος ἀπέκτησε αὐτὴ τὴ γνώση καὶ μέσα ἀπὸ τὴ δική του Ὀδύσεια μᾶς τὴ μεταδίδει καὶ σήμερα ἀκόμα, 500 χρόνια μετὰ. Εἶναι σίγουρο ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐζήση στὸ μεθόριο δύο ἐποχῶν καὶ τριῶν πολιτισμῶν ἔχει πολλὰ νὰ μᾶς πεῖ ἀκόμα. Σὲ κάθε περίπτωσι εἴμαστε εὐγνώμονες στὸν κ. Κουρταλίδη, τὸν Σεβασμιώτατο καὶ σὲ ὅποιον ἄλλον συνετέλεσε στὴν ἐκδοσὴ αὐτοῦ τοῦ Τόμου.

Ἐπίσης ὀφείλουμε νὰ ἀπονεύουμε τὰ εὔσημα στὴν ἐφημερίδα «Χριστιανικὴ» γιὰ τὴν ἀποψινὴ ἀλλὰ καὶ ὅσες παρόμοιες πρωτοβουλίες ἔχει πάρει στὴν κατεύθυνση τῆς προβολῆς τοῦ Ἁγίου. Προσωπικὰ, θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω τοὺς ὀργανωτὲς τῆς βραδιᾶς γιὰ τὴν τιμὴ νὰ συμμετάσχω σ' αὐτήν,

μιᾶς καὶ εἶχα τὴν εὐλογία νὰ βρεθῶ ἐπαγγελματικὰ ὑπὸ τὴ σκέπη τοῦ ἁγίου Μαξίμου γιὰ ὀρισμένα χρόνια.

Ἀγαπητοὶ φίλοι, ὁ μοναχὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ἀπόψε μιλάμε, παρὰ τὸ λαμπρὸ τοῦ πνεῦμα καὶ ἦθος, ταλαιπωρήθηκε ἀφάνταστα στὴ ζωὴ του. Χρειάστηκε δὲ νὰ φτάσουμε μόλις στὸ 1943 γιὰ νὰ ταυτοποιηθεῖ ὁ Μιχαὴλ Τριβῶλης τῆς Ἀναγέννησης μὲ τὸν κατοπινὸ Μάξιμο Γραικό. Ὅμως τίποτα δὲν πάει χαμένο. Εἶναι πλέον ἀναγνωρισμένο ὅτι τὰ κείμενά του ἐπέδρασαν στὴν κατοπινὴ ρωσικὴ ἐκκλησιαστικὴ σκέψη ἰσχυρὰ, μολονότι ὄχι φανερά.

Καὶ γιὰ ἄλλη μία φορά, καὶ μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἔργο, διαπιστώνουμε μία ἀπλὴ ἀλλὰ δυστυχῶς ὄχι πιά προφανῆ ἀλήθεια: ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀναδεικνύεται καὶ λαμπρύνεται σὲ φυλακὲς καὶ ὄχι σὲ ἀνάκτορα.

Ἄγιολατρευτικὰ Δεκεμβρίου

Γεώργιου Στούκη
ὑπ. Δρ. Λαογραφίας ΔΠΘ

Ὁ μῆνας Δεκέμβριος εἶναι ὁ δωδέκατος μῆνας τοῦ ἔτους, ἀλλὰ ὁ δέκατος μῆνας (ὅπως ὑποδηλώνει καὶ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ λατινικὸ *decem* = δέκα), ἀπὸ τὴν πρωτοχρονιά τῆς πρώτης Μαρτίου, ὅταν τὸ ρωμαϊκὸ ἡμερολόγιο ἦταν δεκάμηνο¹.

Ὁ λαὸς μας τὸν ὀνομάζει Δεκέβρη καὶ Δεκέμπρη, ἀλλὰ καὶ Χριστουγεννιάτη ἢ Χριστινιάρη ἐξαιτίας τῆς μεγάλης γιορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ἐπίσης, τὸν ἀποκαλεῖ καὶ χιονιὰ γιὰ τὶς χιονοπτώσεις ποὺ φέρνει, ἀλλὰ καὶ Βρομαλίτη (Μάνη Πελοποννήσου), ἐνδεχομένως ἐπειδὴ ψοφοῦν τὰ ζῶα λόγῳ τῆς πείνας καὶ βρομᾶνε². Τέλος, τὸν λένε καὶ Ἄντρια, μιᾶς καὶ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα ποὺ ἐορτάζει τὴν τελευταία ἡμέρα τοῦ Νοεμβρίου «τὸ κρῦο ἀντρεῖεῖ» καὶ οἱ συνέπειές του ἐκδηλώνονται τὸ ἐπόμενο διάστημα³.

Τρία εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα ποὺ ἀποδίδει ὁ λαὸς

1. Ἄλ. Κυριακίδου - Νέστορος, *Οἱ δώδεκα (12) μῆνες – Τὰ λαογραφικά*, ἐκδ. Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 143. Βλ. ἐπίσης Μ. Γ. Βαρβούνη, *Θεμελιώδεις ἐννοιες καὶ μορφές τῆς ἐλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας*, βλ. λῆμμα: «Δεκέμβριος», ἐκδ. Στρατηγικὲς Ἐκδόσεις, Ἀθήνα 2013, σ. 170.

2. Αἰκ. Τσοτάκου - Καρβέλη, *Λαογραφικὸ Ἡμερολόγιο - Οἱ δώδεκα μῆνες καὶ τὰ ἔθιμά τους*, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 132009, σ. 241.

3. Στ. Μάνεση, «Δεκέμβριος», *ΘΗΕ* 4 (1964), στ. 1000-1002.

στον μήνα Δεκέμβριο: τὸ κρύο, τὸ τέλος τῆς σπορᾶς καὶ ἡ μείωση τοῦ φωτός. Τὸν μήνα αὐτὸ ἔχουμε τὶς μικρότερες μέρες, ποὺ ἀρχίζουν νὰ μεγαλώνουν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα καὶ μετὰ.

Ἐξετάζοντας τὰ τρία αὐτὰ χαρακτηριστικὰ παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Τὸ κρύο συνδέεται στὶς ἀρχές τοῦ μήνα μὲ τὶς γιορτὲς τῆς ἁγίας Βαρβάρας, τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου, γνωστὲς ὡς «Νικολοβάρβαρα», ἀφοῦ ἡ ἁγία Βαρβάρα «βαρβαρώνει» μὲ τὸ ψῦχος της, ὁ ἅγιος Σάββας «σαβανώνει» τὴ γῆ μὲ τὸ χιόνι καὶ ὁ ἅγιος Νικόλαος τὴν «παραχώνει» μὲ τὴ συνεχιζόμενη χιονόπτωση. Ὁ λαὸς θεωρεῖ ὅτι συγγενικὴ σχέση συνδέει τοὺς τρεῖς αὐτοὺς Ἁγίους καὶ πιστεῦει ὅτι κατὰ τὶς ἡμέρες αὐτὲς τὸ κρύο αὐξάνεται ὑπερβολικὰ πρὶν τὸ ἐπερχόμενο χειμερινὸ ἡλιοστάσιο. Ἀκόμη, ὑπάρχουν καὶ λαϊκὰ ἄσματα ποὺ ἀναφέρονται στὴ φονικὴ σφοδρότητα τοῦ ψυχους τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ἐνῶ συνήθεις εἶναι καὶ μετεωρολογικὲς προγνώσεις ἀπὸ τὶς τρεῖς ὁριακὲς αὐτὲς μέρες λίγο πρὶν τὴν ἑναρξὴ τοῦ Δωδεκαημέρου⁴.

Τὸ δεῦτερο γνῶρισμα ποὺ προαναφέραμε σχετίζεται μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ σηματοδοτεῖ τὸ τέλος τῆς σπορᾶς γι' αὐτὸ ἔχουν ἐπικρατήσῃ παροιμιώδεις φράσεις, ὅπως: «Δικέμβρης, δίκιος σπόρος» ἢ «Δικέμβρη, δίκια σπέρνε».

4. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. ΙΙ, ἐκδ. Κ.&Μ. Ἄντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 38. Βλ. καὶ «Νικολοβάρβαρα» στό, Μ. Γ. Βαρβούνη, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφές τῆς ἐλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας*, σ. 334. Τέλος, βλ. τὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτη τῆς Μ. Παπαχριστοφόρου, «Ἀφηγηματικὴ λαϊκὴ λατρεία καὶ χθόνιοι συμβολισμοί: μὲ ἀφορμὴ τὰ «Νικολοβάρβαρα» στοὺς Δειψοὺς Δωδεκανήσου», *Ἐπετηρὶς Κέντρου Λαογραφίας* 33-34 (2009-2013), σσ. 385-414.

Ἐδῶ πρόκειται γιὰ παρετυμολογία ἀνάμεσα στὸ δίκιος καὶ Δικέμβρης. Μὲ τὸν ὄρο δίκια σημαίνει ὅτι ὁ γεωργὸς πρέπει νὰ ρίχνει τὸν σπόρο οὔτε πολὺ ἀραιὰ οὔτε πολὺ πυκνά, διότι τὸ χῶμα εἶναι ἀρκετὰ ποτισμένο ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ δὲν ἐνέχει ὁ φόβος μήπως δὲν φυτρώσει μέρος τοῦ σπόρου ἢ μήπως δὲν τραφεῖ αὐτὸς ποὺ θὰ φυτρώσει⁵.

Τὸ τρίτο γνῶρισμα σχετίζεται μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ φωτός. Ὁ λαὸς μας ἔχει συνοψίσει τὴν ἀντίληψή του αὐτὴ σὲ μία φράση: «Τοῦ Δεκέμβρη ἢ μέρα, καλημέρα - καλησπέρα», διότι τὸν μῆνα αὐτὸ ἔχουμε τὶς μικρότερες μέρες καὶ τὶς μεγαλύτερες νύχτες τοῦ χρόνου. Ἀπὸ τὶς 22 τοῦ Δεκέμβρη ἐπέρχεται τὸ χειμερινὸ ἡλιοστάσιο, ὁπότε ἡ μέρα μεγαλώνει καὶ σημαίνει τὴ σταδιακὴ ἐπέλευση τῆς καρποφόρας ἀνοιξῆς⁶.

Ὁ μῆνας Δεκέμβριος πέρα ἀπὸ τὶς ἐορτὲς τοῦ Δωδεκαημέρου, τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Φώτων περιλαμβάνει καὶ ἄλλες μικρότερες μὲν, ἀλλὰ σπουδαῖες γιὰ τὴ λαϊκὴ θρησκευτικὴ ἐορτὲς μὲ πλούσιο λαογραφικὸ ὕλικό⁷.

Πιὸ συγκεκριμένα, ἡ ἁγία Βαρβάρα θεωρεῖται προστάτιδα τῶν παιδιῶν, ἰδιαιτέρα ἔναντι τῶν λοιμωδῶν νοσημάτων καὶ κυρίως τῆς εὐλογιάς, ποὺ σὲ παλαιότερες ἐποχὲς μάστιζε τοὺς κατοίκους τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἡ ἐορτὴ τῆς

5. Ἄλ. Κυριακίδου - Νέστορος, *Οἱ δώδεκα (12) μῆνες – Τὰ λαογραφικά*, σ. 144.

6. Βλ. μία ἀναλυτικὴ περιγραφή στό: Ἄλ. Κυριακίδου - Νέστορος, *ὁ.π.*, σ. 147.

7. Γ. Μέγα, *Ἑλληνικὲς Γιορτὲς καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας*, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2012, σσ. 45-50 καὶ Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σσ. 38-49.

Ἁγίας ἀποτελεῖ ὀρόσημο γιὰ τὴν προσπάθεια ἀποτροπῆς μὲ τελετουργικὸ τρόπο τῶν λοιμωδῶν καὶ θανατηφόρων ἀσθενειῶν.

Στὴν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης οἱ νοικοκυρὲς τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἔφτιαχναν ἓνα εἶδος πανσπερμίας ποὺ τὸ ὀνόμαζαν «βαρβάρα» μὲ σιτάρι βρασμένο, ἀμύγδαλα, σταφίδες καὶ καρύδια ποὺ κοπανίζονταν σὲ τρίστρατο. Ἡ χρήση τῶν ὑλικῶν καὶ ὁ τελετουργικὸς τρόπος παρασκευῆς ὁδήγησε τὸν Γ. Μέγα στὴν ἄποψη ὅτι πρόκειται γιὰ ἀρχαϊκὴ τελετουργία προσφορᾶς καρπῶν, ποὺ σχετίζεται μὲ τὴ λατρεία ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τῆς κουροτρόφου «ἐνοδίας» καὶ «τρισιδός» Ἐκάτης, στὰ ἀγάλματα τῆς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι ἐναπόθεταν τὰ λεγόμενα «ἐκαταῖα» στὴν ἀρχὴ κάθε νέας σελήνης. Ἀνάλογες πανσπερμίες εἶχαμε καὶ σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ στὸ Ἀργοστόλι τῆς Κεφαλονιάς, ὅπου ἔπαιρναν ἀπὸ τὰ εὐλογημένα κόλλυβα «σαράντα κλωνιά» καὶ τὰ περνοῦσαν μὲ βελόνα σὲ μία κλωστή καὶ ἔφτιαχναν ἓνα περιδέραιο, τὸ ὁποῖο τοποθετοῦσαν στὰ εἰκονίσματα τῆς οἰκίας καὶ τὸ θεωροῦσαν φυλακτὸ κατὰ τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν ποὺ ἐνδεχομένως νὰ ἐπλητταν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας⁸.

Τέλος, κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Ἁγίας λαμβάνει χώρα ὁ τελετουργικὸς μειλιγμός⁹, πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴν παρασκευὴ πιτῶν τὶς ὁποῖες ἔψηναν καὶ περιέχουν μὲ μέλι, ἐνῶ σχημάτιζαν μὲ τὸ μέλι καὶ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐπιβίωση ἀρχαίων λα-

8. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σσ. 38-49.

9. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφὲς τῆς ἐλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας*, βλ. λήμμα: «Μειλίγματα», σ. 320.

τρευτικῶν παραδόσεων μὲ χθόνιο καὶ γονιμικὸ χαρακτήρα, ποὺ προσέφεραν οἱ ἄνθρωποι στοὺς προστάτες θεοὺς τους καὶ κατεξοχὴν στὶς χθόνιες θεότητες. Ἐδῶ ἡ πρακτικὴ αὐτὴ ἀπευθύνεται στὴν προσωποποιημένη καὶ δαιμονοποιημένη ἀσθένεια τῆς εὐλογιᾶς, μὲ σκοπὸ τὸν ἐξευμενισμό της, ὥστε νὰ μὴν ἐπιδράσει ἀρνητικὰ καὶ μὲ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα στὴν ἀνθρώπινη ὑγεία.

Ἀκολουθεῖ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Σάββα ποὺ ἐορτάζεται τὴν 5^η Δεκεμβρίου. Συνηθίζεται σὲ πολλὲς περιοχὲς τὸ μαγεῖρεμα τῆς φάβας, τὴν ὁποία διανέμουν στὰ συγγενικὰ σπίτια μὲ κρεμμύδια καὶ μελίπηκτο. Θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς προστάτης τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἀτεκνων ζευγαριῶν, ἀφοῦ οἱ δεῦτεροι χρησιμοποιοῦν τὰ φύλλα φοίνικα καὶ τοὺς χουρμάδες ἀπὸ τὴ Μονὴ του στὴν ἁγία Γῆ, ὡς θεραπευτικὰ μέσα κατὰ τῆς στειρότητας. Ἐπιπλέον, στὴν Καππαδοκία τελοῦσαν ζωοθυσίες πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου¹⁰.

Στὴν Κύπρο, τέλος, χαρακτηρίζουν ἕναν ἄνδρα μὲ τὴ φράση: «Ἐν' Ἁγῆ Σάββας τοῦτος», δηλαδὴ ὅτι μισεῖ τὶς γυναῖκες, ὅπως ὁ ἅγιος Σάββας, ἀφοῦ κατὰ τὴν κυπριακὴ παράδοση ἀποστρεφόταν τὸ γυναικεῖο φύλο¹¹. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ νοικοκυρὲς ἐπιδίδονταν τὴν ἡμέρα ἐκείνη σὲ οἰκιακὲς ἐργασίες καὶ δὲν

10. Βλ. γιὰ τὸν ἅγιο Σάββα στὸ Μ. Γ. Βαρβούνη, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφὲς τῆς ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας*, βλ. λήμμα: «Σάββας ἅγιος», σ. 383 καὶ σχετικὰ μὲ τὶς ζωοθυσίες, στοῦ ἰδίου, στὸ λήμμα: «Θυσία», σσ. 250-252.

11. Δ. Δαμιανοῦ, *Ἰδιάζοντα λειτουργικὰ ἔθιμα τῆς «λαϊκῆς λατρείας» τῆς Κύπρου*, Μεταπτυχιακὴ Ἔργασία, Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 64, διαθέσιμο στό: <http://ikee.lib.auth.gr/record/270195/files/GRI-2015-14851.pdf> (ἀνάκτηση 17-6-2019).

τηροῦσαν ἀργία, γιὰ νὰ δείξουν πῶς ὅπως ὁ Ἅγιος δὲν τὶς λογαριάζει, ἔτσι καὶ αὐτὲς δὲν τὸν λογαριάζουν.

Ἀκολουθεῖ στὶς 6 Δεκεμβρίου ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Νικολάου, ποὺ στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ μας δὲν εἶναι ὁ ἐπίσκοπος Μύρων τῆς Λυκίας, ἀλλὰ ὁ ναυτικός καὶ ὁ προστάτης τῶν θαλασσινῶν. Πάνδημες πανηγύρεις ἐπιτελοῦνται σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τὸν δημοφιλέστερο Ἅγιο τοῦ ὀρθόδοξου ἐορτολογίου μας. Πολλὲς εἶναι ἀκόμη οἱ ἐλληνικὲς λαϊκὲς παραδόσεις γύρω ἀπὸ τὸν συγκεκριμένο Ἅγιο ποὺ σχετίζονται τόσο μὲ τὶς μετεωρολογικὲς προβλέψεις, πολῦτιμες γιὰ τὶς ἀγροτοκτηνοτροφικὲς κοινότητες, ὅσο καὶ μὲ τὴ θάλασσα, ὅπου ὁ Ἅγιος περιγράφεται μὲ ροῦχα βρεγμένα ἀπὸ θαλασσινὸ νερὸ καὶ μὲ τὰ γένια του νὰ σταῆζουν ἀλμύρα στὴν προσπάθειά του πάντοτε νὰ σώσει τὰ καράβια ποὺ κινδυνεύουν στὶς τρικυμισμένες θάλασσες¹².

Στὴν Κίο φύλαγαν κομμάτι ἄρτου ἀπὸ τὴν ἀρτοκλασία στὸ εἰκονοστάσι καὶ σὲ περιπτώσεις βροχῶν ἢ καταιγίδων τὸ ἔριχναν στὸ ὑπαιθρο ἐπικαλούμενοι τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου μὲ τὴν πίστη ὅτι θὰ σταματήσει. Ἐπιπλέον, οἱ ναυτικοὶ κρατοῦσαν μέρος τῶν πανηγυρικῶν κολλύβων τοῦ Ἁγίου καὶ τὰ ἔρι-

12. Βλ. Μ. Γ. Βαρβούνη, «Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὴ λαϊκὴ θρησκευτικὴ παράδοση τῶν Ἑλλήνων», Ὁ Ἅγιος Νικήτας, τχ. 258 (Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 2015), σσ. 306-309, ὅπου παρατίθεται καὶ ἐνδεικτικὴ βιβλιογραφία. Δ. Σταμέλου, «Ὁ ἅγιος Νικόλαος στὴ λαογραφία μας» στὸ βιβλίο του: *Λαογραφικὴ Πινακοθήκη - Θέματα καὶ μορφές ἀπὸ τὴ λαϊκὴ λατρεία καὶ τὸ λαϊκὸ μας βίο καὶ πολιτισμὸ*, Ἀθήνα 1994: Τ. Πιτσιλός, σσ. 78-96. Κ. Ρωμαίου, «Ὁ ἅγιος τῶν θαλασσινῶν» στὸ βιβλίο του: *Κοντὰ στὶς ρίζες - Ἐρευνα στὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ*, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα 2018, σσ. 109-116. Γ. Α. Μέγα, «Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας», Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 5-6 (1943-1944), σσ. 111-112.

χαναν στή θάλασσα σέ περιπτώσεις τρικυμίας γιά νά κοπάσει τὸ κύμα καὶ νά μὴν πνιγοῦν. Στὸν Ναίμονα τῆς Μεσημβρίας δώριζαν στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου ποὺ πανηγύριζε ζῶα καὶ ἔφιπποι στὸ τέλος τῆς πανηγύρεως γυρνοῦσαν τρεῖς φορές μὲ σκοπὸ τὴν προστασία τους. Στὴν Κεφαλονιά πάλι ἔτρωγαν πάντοτε ψάρι στή μνήμη του, ἐνῶ σὲ ἄλλες περιοχὲς συνήθιζαν νά διανέμουν στοὺς προσκυνητὲς φαγητὸ ἀπὸ κοπανισμένο στάρι¹³.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἀκόμη ἡ παρατήρηση τοῦ Δ. Λουκάτου ἀναφορικὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου, τὸ ὁποῖο γνωρίζει μεγάλη δημοτικότητα, ἀφοῦ εἶναι συχνότατη ἡ ὀνοματοδοσία¹⁴, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ναοὶ πρὸς τιμὴν του εἶναι διάσπαρτοι στὸν ἑλλαδικὸ καὶ ὄχι μόνο χῶρο.

Ἐχει ἰδιαίτερη σημασία νά ἀναφέρουμε ὅτι ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ ἀφιερωματικὴ πρακτικὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου, ἀφοῦ οἱ εἰκόνες του εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀφιερῶματα καὶ τάματα ὡς ἀντάλλαγμα γιά τὴν παροχὴ προστασίας καὶ βοήθειας¹⁵.

Τέλος, εἶναι σημαντικό νά ἐπισημάνουμε ὅτι ὁ ἅγιος Νικόλαος τιμᾶται καὶ ἀπὸ τοὺς Λατίνους, ὅπου τὸν θεωροῦν προστάτη τῶν νέων καὶ φέρνει τὰ χριστουγεννιάτικα δῶρα στὰ παιδιά.

13. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγή στή θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σσ. 40-41.

14. Δ. Σ. Λουκάτου, «Ἀργαὶ καὶ ἅγιοι τιμωροί», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας* 20-21 (1967-1968), σσ. 55-105, ἐδῶ σ. 97.

15. Γιά ἀφιερῶματα καὶ τάματα, βλ. Ἄλ. Ε. Φλωράκη, *Καραβάκια - Τάματα καὶ Θαλασσινὴ Ἀφιερωτικὴ Πρακτικὴ στὸ Αἰγαῖο*, ἐκδ. Φιλιππότη, Ἀθήνα 2017.

Ἔπεται ἡ ἑορτὴ τῆς ἁγίας Ἄννας στὶς 9 τοῦ Δεκεμβρίου¹⁶. Πρόκειται γιὰ ἓνα καθαρὰ γυναικεῖο ὄνομα ποὺ φέρουν πολ-
λὲς Ἑλληνίδες. Ναοὶ καὶ Μονὲς πρὸς τιμὴν τῆς ὑπάρχουν στὸν
ἑλληνικὸ χῶρο μὲ κυριότερη τὴν Ἱερὰ Σκῆτη τῆς Ἁγίας Ἄν-
νης, στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὅπου φυλάσσεται τεμάχιο τοῦ ἱεροῦ της
λειψάνου (πόδι).

Ἡ Ἁγία τιμᾶται περισσότερο στὴν καλοκαιρινὴ ἑορτὴ
της, ἐπειδὴ λόγω τοῦ χειμῶνα καὶ τῆς νηστείας τῶν Χριστου-
γέννων καθίσταται δύσκολη ἡ διεξαγωγὴ τῆς πανηγυρῆς. Στὴ
λαϊκὴ θρησκευτικὴ συνείδηση ἡ Ἁγία συνδέεται μὲ τὴ στει-
ρότητα καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐλπίδα τῶν ἄτεκνων γυναικῶν γιὰ
βοήθεια ἄνωθεν στὸ πρόβλημα ποὺ ἀντιμετωπίζουν, σύμφω-
να καὶ μὲ τὴν ἀγιολογικὴ παράδοση. Ἐπιπρόσθετα, τὸ σπι-
τι τῶν ἁγίων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης ἀποτελεῖ προσκύνημα γιὰ
ὄσους ἐπισκέπτονται τὴν ἁγία Γῆ¹⁷, διότι κατὰ τὴν παράδοση
στὶς σπηλιὲς κάτω ἀπὸ τὸν ναὸ γεννήθηκε ἡ Παναγία καὶ τά-
φηκαν οἱ Θεοπάτορες.

Στὴν Κύπρο τὴν 11^η Δεκεμβρίου τιμᾶται ὁ ἅγιος Βηχιανός.
Κατὰ τὴ λαϊκὴ κυπριακὴ θρησκευτικὴ παράδοση εἶναι θερα-
πευτὴς τοῦ βήχα καὶ τῶν παθήσεων τῶν πνευμόνων. Ἐχομε
στὴν περίπτωσι αὐτὴ παρετυμολογικὴ συσχέτιση ὀνόματος
καὶ θεραπευτικῆς ιδιότητος. Ἡ Μ. Παρασκευοπούλου μᾶς
πληροφορεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν St. Vincent καὶ ὅσοι ἤθε-
λαν νὰ βροῦν θεραπεία ἔπρεπε νὰ προσφέρουν ἰκανὴ ποσό-

16. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφές τῆς ἑλληνικῆς
θρησκευτικῆς λαογραφίας*, βλ. λήμμα: «Ἄννα ἁγία», σ. 95.

17. Γιὰ προσκυνηματικὲς ἐκδρομὲς καὶ ἱεραποδημίες, βλ. Μ. Γ. Βαρ-
βούνη, «Προσκυνηματικὲς ἐκδρομὲς καὶ ἱερὲς ἀποδημίες», *Θεολογία* 80: 1,
Ἀθήνα 2009, σσ. 191-211.

τητα βαμβακεροῦ νήματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔφτιαχναν κεριά καὶ ἀναβαν ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνας του στὴ Λάρνακα στὸν ναὸ τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοπολίτισσας¹⁸.

Λίγες μέρες ἀργότερα, στὶς 12 Δεκεμβρίου, ἐορτάζεται ὁ ἅγιος Σπυρίδων, ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος. Ἡ λατρεία τοῦ Ἁγίου εἶναι πανελλήνια, ἀλλὰ τὸ κέντρο τῶν ἐορταστικῶν καὶ ἐν γένει λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων εἶναι τὰ Ἐπτάνησα, καὶ συγκεκριμένα ἡ Κέρκυρα¹⁹, ὅπου βρῖσκεται τὸ ἄφθαρτο λείψανό του. Θεωρεῖται προστάτης τῶν ὑποδηματοποιῶν, ἀλλὰ ὡς ἱαματικός τῶν παθήσεων τῶν αὐτιῶν ἀπὸ τὴν παρετυμολογία τοῦ ὀνόματός του μὲ τὸ ρῆμα «σφυρίζω», ἀφοῦ σύμπτωμα τῶν παθήσεων αὐτῶν εἶναι οἱ διάφοροι ἤχοι²⁰. Μάλιστα, στὴν Κύπρο πήγαιναν στὸ πανηγύρι τοῦ Ἁγίου, στὴν Τρεμετουσιά, καὶ ὅσοι εἶχαν ἔντονους πόνους στὰ αὐτιά τους τὰ ἔβαζαν στὴν τρύπα, ποῦ βρῖσκεται μέσα στὸ Ἱερό, γιὰ νὰ τοὺς τὰ θεραπεύσει²¹. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἰδιότυπο εἶδος τρυποπεράσματος²².

18. Μ. Γ. Βαρβούνη, «Κυπριακὰ ἀγιολατρευτικά», στὸν τόμο, Ἀμφ. Παπαθωμᾶ – Γρ. Κάρλα – Δ. Σταμάτη (ἐπιμ.), *Ἦματα Πάντα. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Α. Ι. Βοσκό*, ἐκδ. Ἰνστιτοῦτο τοῦ Βιβλίου – Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 2020, σσ. 681-702, ἐδῶ σ. 689. Γιὰ τὴν ἐκδοχὴ τῆς Παρασκευοπούλου, βλ. στό: Μ. Paraskevoudou, *Researches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia 1982, σ. 110.

19. Γιὰ τὸν ἅγιο Σπυρίδωνα, βλ. ἐπίσης καὶ τὸν τόμο τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων, *Ἅγιος Σπυρίδων. Ὁ ναὸς καὶ ἡ λατρεία του στὴν Κέρκυρα*, Κέρκυρα 2007.

20. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγὴ στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σ. 42.

21. Δ. Δαμιανοῦ, *Ἰδιάζοντα λειτουργικὰ ἔθιμα τῆς «λαϊκῆς λατρείας» τῆς Κύπρου*, σ. 63.

22. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφές τῆς ἑλληνικῆς*

Ἐπίσης, τὸν τιμοῦν ἰδιαιτέρως οἱ ἀργυροχρυσόχοι, ἐπειδὴ στὸ τροπάριο λέει: «καὶ ὄφιν εἰς χρυσοῦν μετέβαλεν» καὶ οἱ κεραμουργοὶ γιὰ τὸ γνωστὸ θαῦμα τῆς ἀναλύσεως κεράμου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου²³.

Κατὰ τὴν παράδοση, ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου καὶ ἐξῆς ἀρχίζει νὰ μεγαλώνει ἡ μέρα «ἓνα σπυρί». Πολλὲς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ παραδόσεις γιὰ τὸν Ἅγιο καὶ ὡς διώκτη τῆς πανώλης, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐξόδους τοῦ ἀπὸ τὴ λάρνακά του γιὰ νὰ ἐπιτελέσει θαύματα. Τέλος, τὸν θεωροῦν ἰαματικὸ γιὰ τὰ «σπυριά» τῶν λοιμωδῶν νόσων καὶ κυρίως γιὰ τὴν πανούκλα²⁴.

Τὶς χρυσοκέντητες ἐμβάδες ποὺ βάζουν στὸ λείψανό του κατ' ἔτος εἴθισται νὰ τὶς κόβουν σὲ κομμάτια καὶ νὰ τὶς μοιράζουν στὴ συνέχεια σὲ ναοὺς, ὡς εὐλογία.

Τὴν ἐπομένῃ, στὶς 13 τοῦ Δεκεμβρίου, ἑορτάζει μίᾳ λιγότερο γνωστὴ Ἁγία, ἡ μάρτυς Λουκία, ποὺ τὰ λείψανά της βρίσκονται στὴ Βενετία, ἡ λατρεία τῆς ὁποίας ἐξαπλώνεται εὐρύτερα στὸν χριστιανικὸ κόσμο. Στὴ Δύση θεωρεῖται προστάτιδα τῶν ματιῶν καὶ συσχετίζονται τὸ ὄνομά της (λατινικὴ λέξι lux: φῶς) μὲ τὸ μεγάλωμα τῆς ἡμέρας²⁵.

Στὶς 15 Δεκεμβρίου ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου. Τὸ ὄνομά του συνδέεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας

θρησκευτικῆς λαογραφίας, βλ. λήμμα: «Τρυποπέρασμα», σσ. 415-416, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

23. Δ. Σ. Λουκάτου, «Ἀργαίαι καὶ ἅγιοι τιμωροί», σ. 98.

24. Γ. Μέγα, Ἑλληνικὲς Γιορτὲς καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2012, σ. 49.

25. Μ. Γ. Βαρβούνη, Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφὲς τῆς ἐλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας, βλ. λήμμα: «Λουκία ἁγία», σ. 302.

γι' αὐτὸ καὶ θεωρεῖται προστάτης τῶν ἐγκύων. Σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψη, ἡ γέννα ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση ἀπὸ μίαν ἐπικίνδυνον φάση τῆς ζωῆς της, «δουλεία», ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσαν, γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ ἐπικαλοῦνταν τὴ βοήθεια τοῦ Ἁγίου. Δίνει, λοιπόν, «καλὴ λευτεριά» ὁ Ἅγιος²⁶. Ἐπίσης, θεωρεῖται καὶ προστάτης τῶν φυλακισμένων, γι' αὐτὸ καὶ σὲ πολλὰ σωφρονιστικὰ καταστήματα ὑπάρχει παρεκκλήσιο πρὸς τιμὴν του.

Οἱ ἔγκυες τιμοῦσαν τὴν ἡμέρα αὐτὴ μὲ ἐθιμικὴ ἀργία ἀπὸ τὶς διάφορες οἰκιακὲς καὶ ἐπαγγελματικὲς ἀπασχολήσεις. Στὴν Κύπρο, στὴν ἀρχὴ τοῦ τοκετοῦ, συνήθιζαν νὰ παίρνουν ἓνα κερὶ ἀπὸ τὸν ναό, νὰ τὸ ἀνάβουν, νὰ τὸ κολλοῦν στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ ὡς ἓνα σημεῖο τοῦ μήκους του καὶ νὰ λένε «ἄι-Δευτέρη μου, χαρίζω σου τόσον», δηλαδὴ τοῦ ἔδιναν διορία νὰ ἐνεργήσῃ μέχρι νὰ καεῖ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τοῦ κεριοῦ, ἐπαναλαμβάνοντας τὴν ἴδια τελετουργία ἂν ἀργοῦσε ὁ τοκετός²⁷. Ἀξίζει, τέλος νὰ σημειώσουμε ὅτι τὴν περίοδο τῆς γερμανικῆς κατοχῆς 1941-1944 ἔδιναν τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου, εὐελπιστώντας συνειρμικὰ ἔστω ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ πολυπόθητη ἐλευθερία.

Στὶς 16 Δεκεμβρίου ἡ Ἐκκλησία μας προβάλλει τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου Μοδέστου, ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, τὸν ὁποῖο ὁ λαὸς μας, καὶ κυρίως οἱ κτηνοτρόφοι, τὸν θεωροῦν προστάτη τους τόσο γιὰ τοὺς ἴδιους, ὅσο καὶ γιὰ τὰ ζῶα τους,

26. Αἰκ. Τσοτάκου - Καρβέλη, *Λαογραφικὸ Ἡμερολόγιο - Οἱ δώδεκα μῆνες καὶ τὰ ἔθιμά τους*, σσ. 248-249. Ἐπίσης, σχετικὰ μὲ τὴν ἀποψη ὅτι ὁ ἅγιος Ἐλευθέριος ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαία θεότητα Εἰλείθυια, βλ. στὸ Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγὴ στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σ. 44.

27. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγὴ στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σ. 44.

μέ ἀφορμὴ ἓνα γεγονὸς ποὺ περιγράφεται στὸ συναξάρι του. Ὑπάρχει, ἐπίσης, καὶ εἰδικὴ εὐχὴ «εἰς κτήνη» στὸ Εὐχολόγιο ποὺ θεωρεῖται δική του²⁸.

Στὴν Κύπρο, ἂν ἓνα βόδι ἀρρώσταινε ἔπαιρναν μία στουρατζιά (ξυλόβεργα), τὴν σταύρωναν πάνω στὴν κοιλιὰ τοῦ ζώου καὶ διάβαζαν τὴν εὐχὴ τοῦ Ἁγίου.

Ἡ ἑορτὴ του ἀποτελοῦσε ἐθιμικὴ ἀργία μὲ προσφορὲς ἄρτων καὶ κολλύβων ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς, οἱ ὁποῖοι ράντιζαν καὶ τὰ σπαρμένα χωράφια τους μὲ ἀγιασμό ἀπὸ τὴν ἑορτὴ. Ἐφτιαχναν καὶ κόλλυβα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου, τὰ ὁποῖα ἔριχναν στὰ χωράφια γιὰ νὰ πετύχουν τὴ γονιμότητα τῆς γῆς, ἐνῶ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν προστασία τοῦ Ἁγίου ἔδιναν στὰ ζῶα νὰ φᾶνε κόλλυβα καὶ ἄρτο ποὺ εἶχε εὐλογῆσει ὁ ἱερέας.

Συνοψίζοντας, θὰ λέγαμε ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ λατρευτικὲς ἀντιλήψεις καὶ πρακτικὲς ἐντάσσονται στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐποχῆς, ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν διέθεταν τεχνικὰ μέσα καὶ τὰ ζῶα ἦταν πολὺτιμος βοθηθὸς στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν καθημερινή τους ἐπιβίωση.

Ἀκολουθεῖ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἐπισκόπου Αἰγίνης στὶς 17 Δεκεμβρίου. Ἡ ἐκδήλωση τῆς λαϊκῆς τιμῆς ἔχει ὡς ἐπίκεντρο τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου, τὸ ὁποῖο σύμφωνα μὲ τὸν λαὸ ἔχει τεράστια θαυματουργικὴ δύναμη. Μετὰ τὴν τέλεση τῆς πανηγυρικῆς θείας λειτουργίας λιτανεύεται τὸ λείψανό

28. Ἐνδεικτικὰ βλ. Δ. Σ. Λουκάτου, *Συμπληρωματικὰ τοῦ χειμῶνα καὶ τῆς ἀνοιξῆς*, Ἀθήνα 1985, σσ. 58-62, καὶ Στ. Ἡμελλου, «Ὁ ἅγιος Μόδεστος ἐν Νάξῳ» *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν* 4 (1964), σσ. 377-379.

του πρὸς εὐλογία καὶ ἁγιασμό τῶν ντόπιων²⁹.

Στὸ ἑορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μας στὶς 20 Δεκεμβρίου προβάλλει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος, γνωστός καὶ ὡς «ἅγιος Ἀγνάντιος», παρετυμολογικὴ ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματός του ἀπὸ τὸ ρῆμα «ἀγναντεύω». Κυριαρχεῖ ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου ἀποτελεῖ τὸ ὄροσημο ἀπὸ τὴ μία γιὰ τὴν ἔναρξη τοῦ μεγαλώματος τῆς ἡμέρας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη σηματοδοτοῦσε τὴν ἐπερχόμενη ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Στὴν περιοχὴ τῆς Καστοριᾶς συνήθιζαν νὰ κρεμοῦν ὁμοιώματα ἀνθρώπων, κατασκευασμένα μὲ μαγικὸ τρόπο στὶς πόρτες τῶν συνανθρώπων τους πού ἤθελαν νὰ βλάψουν³⁰.

Στὶς 22 Δεκεμβρίου ἑορτάζει ἡ ἁγία Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια, ἡ Μονὴ τῆς ὁποίας βρίσκεται στὴ Χαλκιδικὴ καὶ ἀποτελεῖ σταυροπήγιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Τὴν Ἁγία τιμοῦσαν στὸ Χορόσκοιο τῆς Σμύρνης, ὅπου ὑπῆρχε προσκύνημα, τόσο οἱ Ἕλληνες ὅσο καὶ οἱ Τοῦρκοι. Ἐπικρατοῦσε ἡ ἀντίληψη ὅτι μὲ τὸ ἁγίασμα πού ὑπῆρχε στὸν ναὸ θεραπεύονταν διάφορες ἀσθένειες. Ὁ λαὸς πέρα ἀπὸ τὴ θεραπευτικὴ καὶ ἱαματικὴ ιδιότητα, τῆς ἀποδίδει τὴν ἀντιβασκανία καὶ τὴ δύναμη γιὰ τὴ λύση μαγικῶν πράξεων. Πρόκειται γιὰ Ἁγία πού θεραπεύει καὶ ὡς ἐκ τούτου τυγχάνει τῆς λαϊκῆς ἀποδοχῆς καὶ τιμῆς³¹.

29. Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σσ. 46-47.

30. Τοῦ ἰδίου, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφές τῆς ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας*, βλ. λήμμα: «Ἰγνάτιος ἅγιος», σ. 257.

31. Αἰκ. Τσοτάκου - Καρβέλη, *Λαογραφικὸ Ἡμερολόγιο - Οἱ δώδεκα μῆνες καὶ τὰ ἔθιμά τους*, σ. 50.

Στὴν Κρήτη, στὶς 23 Δεκεμβρίου τιμᾶται ἡ Σύναξις τῶν Κρητῶν Ἁγίων μὲ ξεχωριστὴ λαμπρότητα. Τελεῖται ἄρτοκλασία καὶ λιτανεῖα μὲ βάση τὴν ἐθιμοταξία τῶν πανηγύρεων. Ἐπίσης, καὶ στὴν Κέρκυρα εἶναι διαδεδομένη ἡ λατρεία τους, ποὺ μεταφέρθηκε μὲ ἀποίκους Κρητικούς πρὶν τὸν 17^ο αἰ.³².

Στὶς 27 Δεκεμβρίου τὰ νιόπαντρα ζευγάρια ἐορτάζουν τὸν ἅγιο Στέφανο, τὸν ὁποῖο θεωροῦν προστάτη τους, λόγω τοῦ ὀνόματός του. Τὸν ἐπικαλοῦνται, ὅμως, καὶ οἱ ἀνύπαντρες κοπέλες γιὰ νὰ βάλουν «στεφάνι». Συνήθως ἐορτάζεται ὡς συνεχιζόμενη ἀργία τῶν Χριστουγέννων. Οἱ νιόπαντρες τὴ φυλᾶνε τὴ μέρα αὐτή, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Δ. Λουκάτος καὶ κυρίως τὸ στεφάνι τους νὰ μὴν πάθει κακό (μὴν χηρέψουν) γι' αὐτὸ λέγεται: «Τ' ἄη Στεφάνου, φύλα τὸ στεφάνι σου!»³³.

Τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἐορτῶν τοῦ μήνα εἶναι τὰ Χριστούγεννα. Πρόκειται γιὰ ἓνα θέμα πολὺ μεγάλο ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ παρουσιάσουμε μέσα σὲ λίγες γραμμές, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται ξεχωριστὴ μονογραφία, ἀφοῦ κατέχει σημαντικὴ θέση μέσα στὸν παραδοσιακὸ ἐορτολογικὸ κύκλο τοῦ λαοῦ μας.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω συμπεραίνουμε ὅτι ἡ ἀγιολατρία ἐγκαθιδρύει ἓνα παράλληλο ἡμερολόγιο γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τελετουργικὸ καὶ ὑπερφυσικὰ ἐνισχυμένο, ποὺ λειτουργεῖ ὡς ὁδηγὸς δράσης, διαχείρισης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ὀργάνωσης τῶν ἐπαγγελματικῶν δραστηριοτήτων καὶ ἀντιμετώπισης τῶν δυσκολιῶν ποὺ ἀνακύπτουν στὴ σχέση τοῦ λαϊ-

32. Γ. Βαρβούνη, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. II, σ. 48.

33. Δ. Σ. Λουκάτου, «Ἀργίαι καὶ ἅγιοι τιμωροί», σ. 99.

κοῦ ἀνθρώπου με τῆ φύση. Δειτουργεῖ, λοιπόν, ἡ ἀγιολατρία ὡς δίκτυο συμβολικῆς ἐπαφῆς τοῦ ἀνθρώπου με τὸ ἐπέκεινα καὶ τὸ ὑπερφυσικό, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μ. Βαρβούνης.

Ἐπιλογικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Δεκέμβριος, λόγω τῆς διακοπῆς τῶν γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν καὶ ναυτικῶν ἐργασιῶν ἀπὸ τὶς ἀντίξοες καιρικὲς συνθῆκες, ἦταν μῆνας ἑορταστικὸς γι' αὐτὸ καὶ οἱ λαϊκοὶ ἄνθρωποι φρόντιζαν νὰ περνοῦν βίο ἑορταστικὸ βρίσκοντας τὴν εὐκαιρία νὰ ἀνανεώσουν τοὺς οἰκογενειακοὺς καὶ κοινοτικοὺς δεσμούς, προσπαθώντας παράλληλα νὰ ἀντλήσουν δύναμη καὶ παρηγοριά γιὰ τὸν σκληρὸ καθημερινὸ ἀγῶνα ποὺ τοὺς περίμενε τὴν ἀνοιξὴ καὶ τὸ καλοκαίρι.

Ἐχοντας ὀλοκληρώσει τὸν μῆνα αὐτὸ τὶς κυριότερες γεωργικὲς ἀσχολίες, οἱ ἄνθρωποι τιμοῦσαν τοὺς Ἁγίους τους, ἐναποθέτοντάς τους τὴν προστασία τῶν δραστηριοτήτων τους, βιολογικῶν ἢ κοινωνικῶν, προετοιμαζόμενοι συγχρόνως γιὰ τὸ ἅγιο Δωδεκαήμερο, τὸ ὁποῖο φρόντισαν νὰ περιβάλλουν με μία σειρά διαβατηρίων καὶ θρησκευτικῶν ἐθίμων.

(Πηγή φωτογραφίας: https://homouniversalisgr.blogspot.com/2017/11/blog-post_8.html)

Ὁ ἀστέρας τῆς Βηθλεέμ

Ἀγγελικῆς Χατζηιωάννου
Δρ Θεολογίας

Ὁ ἀστέρας τῆς Βηθλεέμ κατέχει μία ιδιαίτερη θέση στήν ἀφήγηση τῶν γεγονότων τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ καταγράφει τὸ γεγονός τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀστέρα καὶ τὴ συνδέει μὲ τὴ Γέννηση τοῦ Κυρίου. Συγκεκριμένα, ὁ Ματθαῖος καταγράφει ὅτι οἱ Μάγοι ἀνέφεραν στὸν Ἡρώδη: «εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ» (Μθ. 2, 2-3), καὶ παρακάτω συμπληρώνει: «Τότε ὁ Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος...» (Μθ. 2, 7), «καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστήρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθῶν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον· ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα ἐχάρησαν...» (Μθ. 2, 9-10). Ὡστόσο, ὁ Ματθαῖος δὲν δίνει περισσότερες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸν ἀστέρα γι' αὐτὸ καὶ ἡ προσπάθεια ἐρμηνείας τῆς παρουσίας του ὡς φαινομένου εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη. Ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν διευκρινίζει ποιὰ ἦταν ἡ ἀκριβὴς θέση τοῦ ἀστέρα, τὸν χρόνο τὸν ὁποῖο ἐμφανίσθηκε ἢ ἔπαυσε νὰ εἶναι ὁρατός, κ.λπ.

Ἔχουν διατυπωθεῖ πολλές ἀπόψεις, ὄχι μόνο ἀπὸ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σύγχρονους θεολόγους, καὶ ἀστρονόμους, γιὰ τὸ τί ἀκριβῶς ἦταν ὁ ἀστέρας τῆς Βηθλεέμ. Ὑποστηρίχθηκε πὼς ἦταν κομήτης ἢ μετεωρίτης ἢ ἀπλὸς πλανήτης, ὅμως οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἀπορρίπτονται διότι οἱ μὲν κομήτες θεωροῦνταν

ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ὡς προάγγελοι δυσάρεστων γεγονότων, ἐνῶ οἱ μετεωρίτες ἢ οἱ πλανῆτες ἦταν γνωστὰ ἀστρονομικὰ φαινόμενα στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς¹. Ὁ διάσημος ἀστρονόμος Κέπλερ διατύπωσε τὴν ἄποψη ὅτι ὁ ἀστéρας τῆς Βηθλεέμ ἦταν ἡ σύνοδος (συνάντηση) τριῶν πλανητῶν στὸν ἴδιο ἀστερισμό. Ὁ Κέπλερ στήριξε τὴν ἄποψή του σὲ παρόμοιο γεγονός, τὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα τὸ 1604. Βασιζόμενος σὲ ὀρισμένους ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμοὺς, ὑπολόγισε ὅτι τὸ 747 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ὁ πλανήτης Δίας ἤλθε σὲ σύνοδο μὲ τὸν Κρόνο στὸν ἀστερισμὸ τῶν Ἰχθύων καὶ ἀργότερα πλησί-ασε καὶ ὁ πλανήτης Ἄρης. Ἄλλοι ἐρευνητὲς δέχονται ὅτι τὸν Μάιο, τὸν Ὀκτώβριο καὶ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 747 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης (δηλαδὴ τὸ 7 π.Χ.) ἔγινε σύνοδος τῶν πλανητῶν Διὸς καὶ Κρόνου καὶ τὸν Μάιο τοῦ 748 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης πλησί-ασαν κοντὰ στὸν Ἥλιο ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄρης, ἐνῶ ἄλλοι μελετητὲς θεώρησαν πῶς ὁ ἀστéρας τῆς Βηθλεέμ ἦταν ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς νέου ἀστéρος (nova)².

Ἡ ἀφήγηση τοῦ Ματθαίου δὲν φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνει τὶς ἀπόψεις τῶν ἀστρονόμων. Ἡ κίνηση τῶν οὐρανίων σωμάτων (ἀνατολὴ – δύση) δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἀναφερόμενη ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ διήγηση κίνηση τοῦ ἀστéρου. Ὁ ἀστéρας τῆς Βηθλεέμ κινεῖτο ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, ἐνῶ στὸ τέλος κινεῖτο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα πρὸς τὴ Βηθλεέμ, δηλαδὴ πρὸς νότο³. Τὸ ἀστéρι, πέραν ἀπὸ τοὺς Μάγους, δὲν φαίνεται νὰ

1. Στ. Πλακίδου, «Ἀστὴρ τῆς Βηθλεέμ», ΘΗΕ 3 (1963) 414-415.

2. Στὸ ἴδιο.

3. Ἱεροθέου Βλάχου (Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγ. Βλασίου), Οἱ Δεσποτικὲς ἑορτές. Εἰσοδικὸ στὸ Δωδεκάροτο καὶ τὴν ὀρθόδοξη χριστολογία, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 1995, σ. 44.

ἔγινε ἀντιληπτὸ ἀπὸ κανέναν ἄλλο λαὸ μὲ ἀνεπτυγμένη τὴν ἀστρονομία, ὅταν μάλιστα ἦταν τόσο λαμπερὸ πού σκίαζε ἀκόμη καὶ τὸν ἥλιο, ὅπως σημειώνει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος⁴. Τὴν ἴδια γνώμη διατυπώνει καὶ ὁ Ζιγαβηνός⁵. Ἡ θαυματουργικὴ προέλευση τοῦ ἀστέρα φαινόταν ἀπὸ τὴ λαμπρότητά του, «οὐδενὸς γὰρ ἀστέρος ἐν ἡμέρᾳ φαινομένου, διὰ τὴν ὑπερβαίνει τῆς ἡλιακῆς λαμπρότητος, τοσοῦτον μόνον, ἐν ἡμέρᾳ φαινόμενον οὐκ ἠδύνατο ὁ ἥλιος ἀποκρύπτειν»⁶. Τὸ ἀστὲρ τῆς Βηθλεέμ, ἐμφανιζόταν ἢ ἐξαφανιζόταν «κατὰ τὸ δοκοῦν» ἀναίτια ἢ ἀναλόγως τῆς περιοχῆς πού βρισκόνταν οἱ Μάγοι. Εἶναι ὅμως δυνατὸν ἓνα ἀστρονομικὸ φαινόμενο νὰ παρουσιάζει τέτοια συμπεριφορά; Μάλιστα ὁ ἀστέρας ἔδειξε συγκεκριμένον τόπο, τὸν τόπο πού βρισκόταν ὁ Χριστός. Ὅμως ἓνα ἀστρονομικὸ ἀντικείμενο, λόγῳ τοῦ ὕψους στοῦ ὁποῖο βρίσκεται δὲν μπορεῖ νὰ ὑποδείξει κάποιο συγκεκριμένον τόπο στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, παρὰ μόνον κατεύθυνση (προσανατολισμό)⁷.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος δὲν συμφωνεῖ μὲ τὶς ἀστρονομικὲς ἐρμηνεῖες τοῦ φαινομένου καὶ σημειώνει: «οὐ γὰρ δὴ τοῦτο τῆς ἀστρονομίας ἔργον ἐστίν, ἀπὸ τῶν ἀστέρων εἰδέ-

4. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἰπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὁμιλία ΣΤ', PG 57, 64.

5. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἐρμηνεῖα τοῦ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, PG 128, 137.

6. Στὸ ἴδιο.

7. Εὐστρ. Θεοδοσίου – Ἐμμ. Δανέζη, «Τὸ ἄστρο τῆς Βηθλεέμ. Οἱ κυριότερες ἀστρονομικὲς ὑποθέσεις καὶ ἡ ὑπερβατικὴ φύση του», Πεμπτουσία, τχ. 1, Δεκέμβριος 1999, σσ. 26-36.

Πηγή: <https://www.ruicon.ru>

ναι τοὺς τικτομένους»⁸, καὶ ἀναφέρει: «Ὅτι γάρ οὐ τῶν πολλῶν εἶς

8. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὁμιλία ΣΤ', PG 57, 62.

ἀστήρ οὗτος ἦν, μᾶλλον δὲ οὐ ἀστήρ, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, ἀλλὰ δύναμις τις ἀόρατος εἰς ταύτην μετασχηματισθεῖσα τὴν ὄψιν, πρῶτον ἀπὸ τῆς πορείας αὐτῆς δῆλον. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἀστήρ τις ταύτην βαδίζων τὴν ὁδόν· ἀλλὰ κἂν ἥλιον εἵπησ, κἂν σελήνην, κἂν τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀστέρας, ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δύσιν ὀρῶμεν χωροῦντας. οὗτος δὲ ἀπὸ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν ἐφέρετο... Οὐδὲ ἰδίαν τινὰ πορείαν εἶχεν, ἀλλ' ὅτε μὲν ἔδει βαδίσαι αὐτοῦς, ἐβάδιζεν· ὅτε δὲ στῆναι, ἴστατο, πρὸς τὸ δέον πάντα οἰκονομῶν»⁹.

Μποροῦσε αὐτὸ τὸ ἄστρο νὰ ἔχει σχέση μετὰ τὸ ἄκτιστο φῶς, ὅπως αὐτὸ ἐμφανίσθηκε στὸ ὄρος Σινᾶ, κατὰ τὴν παράδοση τοῦ Δεκαλόγου, καὶ στὴ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ; Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος¹⁰, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος¹¹, ὁ ψευδο-Καيسάριος¹² καὶ ὁ ἅγιος Ρωμανὸς ὁ Μελωδός¹³, σημειώνουν πὼς ὁ ἀστέρας τῆς Βηθλεέμ δὲν ἦταν ἀστέρας, ἀλλὰ ἄγγελος Κυρίου. Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος θεωρεῖ ὅτι ἦταν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ¹⁴. Οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις εἶναι ἐτερόφωτες, ἀντανακλοῦν δηλαδὴ τὸ ἄκτιστο φῶς μετὰ τὸ ὁποῖο ἔρχονται σὲ ἐπαφή (πρβλ. τὸν ἄγγελο ποὺ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὴν Ἀνάσταση «ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιῶν (Μθ. 28, 3). Δὲν

9. Στὸ ἴδιο, PG 57, 64.

10. Γρηγορίου Θεολόγου, *Περὶ τοῦ ἀστέρος Χριστοῦ*, PG 38, 463.

11. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ἐπίτομον εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν*, ὁμιλία ΣΤ', PG 57, 64-68.

12. Καيسάριος, *Διάλογος II*, PG 38, 973-976.

13. Κ. Καλοκύρη, *Τὸ ἄστρον τῆς Βηθλεέμ εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην (εἰκονογραφικὴ ἐρμηνεία)*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 30.

14. Ἱεροθέου Βλάχου (Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγ. Βλασίου), *Οἱ Δεσποτικὲς ἑορτές*, σ. 45.

ἀποκλείεται, λοιπόν, ὁ ἀστέρας τῆς Βηθλεέμ νὰ ἦταν ἄγγελος Κυρίου, ὅπως ὑποστηρίζουν Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀπλῶς νὰ ἦταν ἡ παρουσία τοῦ ἀκτίστου θείου φωτὸς στὸ μοναδικὸ γεγονός τῆς ἐναθροπήσεως τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι καὶ νὰ συνέβαινε, ἡ παρουσία τοῦ ἀστέρα ἦταν ἓνα ὑπερφυσικὸ γεγονός, ποὺ διηκόνησε καὶ αὐτό, ὅπως καὶ ὅλη ἡ κτίση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπότητα τὸ μυστήριον τῆς Σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Γραφικές Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

570 21 ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑ

Τηλ.: +30 23970 23313, Fax: +30 23970 21754

E-mail: melissa@melissaprint.com

Site: melissa@melissaprint.com